

LEV NIKOLAJEVIČ TOLSTOJ

STATKÁŘOVO JITRO¹

I.

Knížeti Něchljudovu bylo devatenácte let, když z třetího kursu universitního přijel na letní prázdniny do své vsi, a samoten pobyl v ní celé léto. V jeseni napsal neustálenou chlapeckou rukou své tetě, hraběnce Bělorecké, která dle jeho názoru byla jeho nejlepší přítelkyní a nejgeniálnější ženštinou na světě, následující (přeložené zde) francouzské psaní:

„Milá tetičko!

Ustanovil jsem se na rozhodnutí, od něhož záviseti má osud celého mého života. Odcházím z university, abych se posvětil životu ve vsi, protože cítím, že jsem zrozen pro něj. Pro Bůh, milá tetičko, nasmějte se mně. Vy řeknete, že jsem mlád; možná, ba jsem ještě dítě, ale to mi nepřekáží cítiti své povolání, přát si činiti dobré a milovati je.

Jak jsem vám již psal, nalezl jsem hospodářství v nevýslovném nepořádku a úpadku. Přeje si je uspořádati a jemu se věnovati, seznal jsem, že hlavní zlo spočívá v přežalostném, zbědovaném postavení sedlákův, a to jest takové zlo, které možno napravití toliko námahou a trpělivostí. Kdybyste jen mohla viděti dva z mých sedláků, Davida a Ivana, a život, který vedou se svými rodinami! Vím, že jediný pohled na tyto dva nešťastné přesvědčil by vás mnohem více, než vše to, co já vám mohu říci, abych objasnil svůj záměr. Zdaliž to není mojí posvátnou a vlastní povinností starati se o štěstí těchto sedmi set lidí, za něž budu povinen zodpovídati před Bohem? Není-li hříchem pohoditi je svévoli hrubých starostův a správců k vůli vlastním rozkošem a ctižádostivým plánům? A k čemu hledati jinde příležitostí státi se užitečným a činiti dobré, když vidím před sebou takovou šlechetnou, stkvělou a nejbližší povinnost? Cítím v sobě sílu býti dobrým hospodářem; abych se jím stal, jak já rozumím tomu slovu, k tomu není zapotřebí ani kandidátského diplomu, ani hodností, jak vy si toho přejete. Milá tetičko, nedělejte za mne ctižádostivých plánů, zvykněte si té myšlénce, že jsem

¹ Přeložil P. Kaňka.

se dal docela vlastní drahou, která však jest dobrá, a jak cítím, přivede mne ke štěstí. Mnoho a mnoho jsem se napřemýšlel o své budoucí povinnosti, napsal si program činnosti, a jestli mi jen Bůh dá života a sil, budu míti úspěch ve svém předsevzetí.

Neukazujte toho psaní bratru Vasilovi, obávámť se jeho posměškův; zvykl si míti převahu nade mnou, a já zvykl jsem si poddávatí se mu. Neschválí-li však Váňa můj záměr, pochopí jej aspoň.“

Hraběnka odpověděla mu následujícím listem, rovněž přeloženým zde z franciny:

„Tvé psaní, milý Dmitriji, nedokázalo mi ničeho, vyjma to, že máš překrásné srdce, o čem jsem také nikdy nepochybovala. Avšak, milý příteli, naše dobré vlastnosti škodí nám v životě více než špatné. Neříkám ti, že vyvádáš hloupost, že chování tvé rozhořčuje mne, ale vynasnažím se účinkovati na tebe pouze přesvědčováním. Uvažujme, milý příteli! Ty pravíš, že cítíš povolání k vesnickému životu, že chceš pracovati o blahu svých sedlákův a že se naděješ býti dobrým hospodářem. **1.** Musím ti říci, že cítíme své povolání teprve tehdy, když jsme se už jednou zmýlili v něm; **2.** že jest lehčí pracovati o blahu svém vlastním než o blahu jiných; **3.** a že, kdo chce býti dobrým hospodářem, musí býti chladným a přísným člověkem, jakým ty sotva budeš, ač se i snažíš tvářiti se takým.

Ty máš své úsudky za nezměnitelné, ba přijímáš je za pravidla životní; avšak v mých letech, příteli, nevěří se v úsudky a pravidla ale věří se toliko ve zkušenost; a zkušenost praví mně, že tvé plány jsou - dětinství. Mně již je na padesát let, a znala jsem mnoho hodných lidí, než nikdy jsem neslýchala, že by mladý člověk s jménem a schopnostmi pod záminkou činiti dobré se zaryl ve vesnici. Ty jsi se vždycky chtěl zdáti originálem, tvá původnost však není nic jiného nežli přílišná samolibost. Ale můj brachu! vybírej sobě raději schůdnější stezky; spíše vedou k úspěchu; i kdybys už sám pro sebe nepotřeboval nijakého úspěchu, nevyhnutelný jest k tomu, abys mohl činiti dobro, jež miluješ.

Chudoba několika sedlákův - jest zlo neodvratné, čili takové zlo, od něhož možno pomáhati, aniž bys zapomínal všech svých povinností ke společnosti, ke svým pokrevným a k samému sobě. S tvým umem, s tvým srdcem a zálibou v dobročinnosti není kariéry, v níž bys neměl úspěchu; ale vol aspoň takovou, která by tebe hodna byla a sloužila ti ke cti.

Věřím v tvou upřímnost, když pravíš, že v tobě není ctižádosti; avšak ty sám sebe klameš. Ctižádost jest - dobrodiním ve tvých letech a při tvých prostředcích; stává se však

nedostatkem a vadou, když člověk není s to tuto vášeň ukojiti. Také ty to zkusíš, jestliže nezměníš svůj záměr. Měj se dobře, milý Mít'ó! Mně se zdá, že tě miluju ještě více pro tvůj nevhodný, ale šlechetný a velikodušný plán. Dělej, jak rozumíš, ale přiznávám se, že nemohu souhlasiti s tebou.“

Něchljudov, obdržev toto psaní, dlouho o něm uvažoval a konečně uznal, že se i nejgeniálnější žena může mýliti, podal žádost za propuštění z university a na vždy zůstal ve vesnici.

II.

Mladý statkář, jak byl psal své tetce, měl sestavena pravidla pracovní pro své hospodářství, a celý jeho život a zaměstnání rozděleny byly na hodiny, dny, měsíce. Neděle byla ustanovena ku přijímání prosebníkův, domácích i sedlákův, k obchůzce po hospodářství nuzných rolníkův a k poskytnutí pomoci dle uznání obce, která scházívala se večer každou neděli a povinna byla rozhodovati, komu a jakou pomoc poskytnouti třeba. Takovým zaměstnáním strávil Něchljudov více než rok, a nebyl již docela nováčkem ani v praktické ani v theoretické znalosti hospodářství.

Byla jasná, červnová neděle, když Něchljudov, vypiv kávu a přečet kapitulu z „Maison rustique“, se zápisní knížčkou a balíkem banknot v kapse svého lehoučkého svrchníku vyšel z dosti velkého vesnického dvorce, opatřeného sloupořadím a terrasami. Ve dvorci tom obýval v přízemí malinkou komnatku. Ubíral se po nečištěných, zarostlých stezkách starého anglického sadu ke vsi, rozložené po obou stranách široké silnice. Něchljudov byl vysoký, urostlý, mladý člověk s velkými, hustými, kučeravými, temnorusými vlasy, s jasným leskem v černých očích, svěžími lícemi a ruměnými rty, nad nimiž jen co se ukazovalo první chmýří. Ve všech pohybech jeho a v chůzi pozorovati bylo sílu, energii a dobromyslnou spokojenost mládí. Selský lid v pestrých hloučcích vracel se z kostela; starci, dívky, děti, ženy s dětmi u prsou, ve svátečních šatech rozcházeli se po svých chaloupkách, hluboce se uklánějíce statkáři a vyhýbajíce se mu. Něchljudov vešed na náves zastavil se, vyndal z kapsy zápisník, přečetl několik selských jmen s poznámkami. „**Ivan Čurisénok** - prosil o rozsošky,“ přečetl a jda ulicí přišel k vratům druhé chalupy s pravé strany.

Obydlí Čurisénkovo sestávalo z poloshnilé zčernělé dřevěnice, v rozích podepřené, pochýlivší se na stranu a zabořelé do země tak, že nad hromadou hnoje vyčnívalo jediné rozbité, červené,

zasouvací okénko průvětrné a druhé, „vlčí“, zandané pazdeřím. Sroubená síň, s prohnilým prahem a nízkými dveřmi, jiná malá přístavba, ještě sešlejší a ještě nižší než předešlá, vrata a pletená komora lepily se kolem hlavní dřevěnice. Vše toto bylo někdy pod jedinou rovnou střechou; teď jen ještě na zástřeší hustě visela černá, hniјící sláma; s vrchu místy bylo viděti latě a trámy. Před dvorem byla studně s rozvaleným roubením, zbytkem sloupu a kola a s blátivou, dobyt看em vyšlapanou louží, v níž se šplíchaly kačky. U studně stály dvě staré, rozpraskané a nadlomené rokyty, s řídkými, bledě zelenými větvemi. Pod jednou z těchto rokyt, jež svědčily o tom, že kdosi a kdysi staral se o vykrášlení tohoto místa, seděla osmiletá bělovlasá dívčina a kolem lezlo druhé dvouleté děvčátko. Domácí psík, jež se k nim lísal, jak uviděl statkáře, o překot vrhl se pod vrata, odkudž ustrašeným, chraplavým štěkotem se ozýval.

„Je doma Ivan?“ otázal se Něchlјúdob. Starší děvčátko celé zaražené otáskou touto vyvalovalo čím dále, tím více očí, ničeho neodpovídajíc; menší pak otevřelo ústa a dalo se do pláče. Nevelká stařenka, v otrhané kostkované sukni, nízce podpásané vetchým, načervenalým pasem, vyhlížela ze dveří a také nic neodpovídala. Něchlјúdob přistoupil k předsíni a opětoval otázku.

„Doma, živiteli,“ promluvila chraptivým hlasem stařenka, hluboko se klanějíc, celá jaksi zaražená a ulekaná.

Něchlјúdob, pozdraviv se s ní, vešel na těsný dvůr, stařena podepřela se dlaní, popošla ku dveřím a nespoštějíc s pána očí, jala se tiše kývati hlavou. Na dvoře vyhlíželo to bídně; leckde ležel starý, nevyvezený, počernělý hnůj; na hnoji v nepořádku válely se nahnilé žlaby, vidle a dvoje brány. V kolně na jedné straně stálo ruchadlo, vůz bez kol a ležela hromada na sebe naházených prázdných nepotřebných úlů, které byly skoro všechny vylámány, bortily se na jedné straně tak, že již neležely na rohatinách, nýbrž na hnoji. Čurisénok sekerou i topůrkem vylamoval plot, sražený střechou. Ivan Čurís byl mužík padesátiletý, malého vzrůstu. Rysy jeho opáleného, podlouhlého obličeje, ovroubeného temně rusým, prošedivělým vousem a takovými též hustými vlasy, byly hezké a výrazné. Jeho tmavomodré, polopřivřené oči pohlížely rozumně, dobrosrdečně a bezstarostně. Nevelká, pravidelná ústa vystupovala zpod rusých, řídkých knírů; když se usmívala, jevila sebedůvěrně klidnou a opovržlivou lhostejnost ke všemu, co bylo kolem něho. Po hrubosti kůže, hlubokých vráskách, ostře označených žilách na šíji, obličeji a rukou, po nepřirozené nahrbělosti a křivém, obloukovitém tvaru

nohou bylo znáti, že celý jeho život minul v nepřiměřené, silám jeho příliš těžké práci. Košile byla nízce podpásána tkalounem, na němž visel měděný klíček.

„Pomáhej pán Bůh!“ řekl velkostatkář, vcházeje na dvůr.

Čurisénok se ohlédl a pokračoval ve své práci. Napjav energicky své síly, vyprostil plot zpod kolny a teprve pak zaťal sekeru do špalku, a upravuje si pás, vyšel do prostřed dvora.

„Dej Bůh zdraví! vaše jasnosti,“ řekl, hluboce se ukláněje a potřásaje hlavou.

„Děkuji, milý Čurisénku. Hle, přišel jsem si prohlédnout tvé hospodářství,“ řekl s dětinnou přízní a nesmělostí Něchljudov, prohlížeje si oděv mužíkův. „Řekni mi, k čemu potřebuješ rozsochy, o něž jsi mne prosil ve schůzi obecní?“

„Rozsošky? Ráčíte znáti, k čemu jsou rozsošky, báťuško, vaše jasnosti, bych aspoň takž podepřel chalupu, vždyť sám ráčíte viděti... tak onehdy roh se svalil, ještě milostivý pán Bůh dal, že tu dobytka v ten čas nebylo. Vše to jedva, jedva že visí,“ pravil Čuris, opovržlivě pohlížeje na své nepořité, křivé a sřítivší se chlévy. „Teď jen dotknout se trámů, krokvid, pažení - vidíš, není tu kusa zdravého dřeva.“

„Tak k čemu ti pak pěti rozsošek, když jedna kůlna se už sřítla, a druhé jsou na spadnutí? Ty nepotřebuješ rozsošek, nýbrž krokvic, trámů, pažení, vše musí býti nové,“ řekl statkář, patrně se vychloubaje znalostí svojí věci.

Čurisének mlčel.

„Ty tedy potřebuješ dříví na novou stavbu, a ne rozsošek; tak jsi to měl také říci.“

„Věřu, že zapotřebí, ale vzítí není odkud; nelze pořáde na panský dvůr choditi. Kdyby našince naučili k vaší jasnosti pro každou maličkost na panský dvůr běžeti, co pak bychom my byli za sedláky? ale jestli milost vaše pro to bude, tak z těch dubových vršků, jež na panském humně jen daremně leží,“ řekl klaněje se a přestupuje z nohy na nohu, „tak bych si některý z nich vyměnil, některý přeřízl a ze starého pořídil.“

„Jak pak ze starého? Vždyť sám pravíš, že je vše staré a shnilé; dnes tento kout se ti sřítíl, zítra spadne tam ten, napozejtší třetí; tak když už se má přestavovati, stav vše na novo, aby

práce nebyla nadarmo. Řekni mi, co myslíš, může tvé stavení vydržeti ještě přes zimu anebo ne?“

„A kdož to ví!“

„Rci přímo, co myslíš? spadne anebo nepadne?“

Čurís se na chvíli zamyslí.

„Jistě svalí se všechno,“ řekl najednou.

„Nu, tak vidíš, lépe by bývalo bylo, kdybys byl tak mluvil ve schůzi, že ti zapotřebí celý dvůr přestavěti, a ne jenom několik rozsošek! Vždyť ti rád pomohu...“

„Jsme velmi povděčni vaší milosti,“ nedůvěřivě odpovídal Čurisének nepohlížeje na pána. „Kdyby mi třeba jen čtyry kusy dříví a rozsošky povolití ráčili, tak si už nějak sám pomohu, a který kus se nehodí na stavbu, půjde do světnice za podporku.“

„Což, máš i světnici špatnou?“

„Jen čekáme se ženou, že už už na někoho se sřítí,“ lhostejně řekl Čurís. „Také onehdy trámeč se stropu moji ženu potloukl.“

„Jak, potloukl?“

„Inu ovšem, vaše jasnosti, jak jí na záda spadl, tak do noci jako mrtva ležela.“

„Což, vyšlo jí to?“

„Inu vyšlo, vyšlo, ale pořád churaví. Ale ona už od narození postonává.“

„Což, ty's nemocná?“ zeptal se Něchljudov ženy, jež ještě stála ve dveřích a v tu chvíli právě započala vzdychati, jak muž počal mluvit o ní.

„Ustavičně mě to tu dusí a je už také konec,“ odpovídala, ukazujíc na svou špinavou, vychudlou hrud'.

„Už opět!“ rozmrzele řekl mladý statkář, pokrčuje rameny, „proč pak, když stůněš, nepřišla jsi se ohlásit do nemocnice? Vždyť proto právě je nemocnice zřízena. Či to nebylo oznámeno?“

„Vyhlásili, živiteli, než není na to kdy: i na robotu, i doma, i k dětičkám - ke všemu jsem sama jediná! U nás to už jinaké nejde...“

III.

Něchljúdov vešel do světnice. Nerovné, zakouřené stěny v koutě u kamen zavěšeny byly různými hadry a oděvem, a v „červeném“ doslovně pokryty načervenalými šváby, shromážděnými se kolem obrazů a lavic. Uprostřed této černé, smradlavé, šestiloketní světničky, ve stropu, byla velká trhlina, a ač na dvou místech podepřen byl bidly, tak se prohýbal, že zdálo se, jakoby každou chvíli hrozil sesutím.

„Ba, světnice jest velmi špatná,“ řekl pán pohlížeje v tvář Čurisenkovi, jenž, jak se podobalo, nechtěl začítí rozmluvu o tomto předměť.

„Pohřbí nás, i dětičky pohřbí,“ začala plačtivým hlasem povídati žena, uchyňlivši se ke kamnům pod policemi.

„Ty nemluv!“ přísně řekl Čurís, a s dvorným, sotva znatelným úsměvem, jevíím se pod jeho pohnuvšími se vousy, obrátil se k pánovi: „ani nevím si rady, co s ní počítí, vaše jasnosti, s touto světnicí; podepřel i podložil jsem ji, ale není to nic platno.“

„Jak tu máme přezimovati! Och, och, o,“ řekla žena.

„Ano, kdyby ještě podporky se postavily, nový strop podložil,“ přerušil ji muž s klidným, znaleckým výrazem; „pak tu a tam se zaměnily trámy, tak možná, nějak se tu zimu protlučeme. Přečkati ji možno, jenom že světnici celou podporkami zastavíš; sle to je to - zavad' o něco, ani tříška z ní nezůstane, jen pokud stojí, drží se pohromadě,“ dokončil, zřejmě velmi spokojen s tím, že uvážil tuto okolnost.

Něchljúdova mrzelo i bolelo, že Čurís dostal se do takového stavu, aniž se obrátil dříve k němu; vždyť od samého svého příjezdu ani jedenkrát neodbyl sedláka s prosbou a jen toho se domáhal, aby všickni přímo k němu přicházeli ve svých potřebách. Ba pocítil trochu zlost na mužíka, rozhorleně pokrčil rameny a zachmuřil se; avšak obraz chudoby, obkličující ho, a u prostřed této chudoby klidný, sebou spokojený zevnějšek Čurísa změnily jeho rozmrzelost v jakýsi smutný, beznadějný pocit.

„Nu, proč pak jsi ty, Ivane, dříve mi to neřekl?“ poznamenal s výčitkou, usedaje si na špinavou, křivou lavici.

„Neosmělil jsem se, vaše jasnosti,“ odpovídal Čurís s tímž sotva znatelným úsměvem, přestupuje svými černými, bosými nohama po nerovné podlaze; ale řekl to tak směle a klidně, že těžko bylo věřit, že by nebyl měl smělosti přijít k pánovi.

„Jsmet' prostými mužíky, jak pak se odvážit,“ začala vzlykajíc žena.

„Nu, dej se do povídání,“ znova obrátil se k ní Čurís.

„V této světnici žítí nemůžeš, to je marná řeč!“ řekl Něchljudov, pomlčev za chvíli. „A víš, co uděláme, brachu...“

„Poroučejte,“ ozval se Čurís.

„Viděl-lis pak kamenné gerardovské domky, jež jsem vystavěl na novém dvoře? Co tu počítí v této haluzně?“

„Jak pak bych je byl neviděl!“ odpovídal Čurís, odkrýváje při úsměvu své ještě zcela bílé zuby; „což jsme se málo divili, jak je stavěli - to jsou nějaké domky! I děti se smály, nebudou-li to makacíny, aby krysy přes zeď nemohly na obilí. Kapitální to domky!“ dokončil s výrazem pohrdlivého pochybování, potřásaje hlavou; „pravé žaláře...“

„Ba věru, jsou to výtečné domky, suché a teplé, a před ohněm bezpečné,“ namítl pán, zamračiv své mladé líce, zřejmě nespokojen s úsměškem sedlákovým.

„Beze vší pochybnosti, vaše jasnosti, jsou to domky.“

„Nu tak, což, jeden domek jest už zcela hotov. Má deset aršínův, předsíň, komoru a vše už je hotovo. Já ti ho, dovol, přepustím na dluh za vlastní cenu; časem mi zaplatíš,“ řekl pán, spokojeně se usmívaje; nemohl' se zdržeti při pomýšlení na to, že dělá dobrodiní. „Ty svoje staré stavení sboříš,“ pokračoval; můžeš z něho udělati špýchar, dvůr taktéž přeložíme. Voda jest tam výborná, zahradu přikážu z noviny, pozemky tvé ve třech klínech také tam při ruce vydělím a přikážu. Znamenitě ožiješ! Což, snad se ti to nelíbí?“ zeptal se Něchljudov, zpozorovav, že, jakmile začal mluvit o přesídlení, Čurís pohřžil se v úplnou nehybnost a už se neusmíval, ale pohlížel v zemi.

„Vůle vaší jasnosti,“ odpověděl, nepozdvihuje očí.

Žena jeho popošla v před, jakoby zasáhnuta do živého, i hotovila se říci něco; než muž ji předešel.

„Vůle vaší jasnosti,“ opětoval rozhodně a spolu pokorně, pohlížeje na pána a potřásaje hlavou, „ale na novém dvoře nám žítí nelze.“

„Proč pak ne?“

„Ne, vaše jasnosti, přesídlíte-li nás tam, už tady je naše sedlačina bídná, ale tam z nás do smrti řádných sedláků nebude! Jakými tam budeme mužíky? Vždyť tam ani žítí nelze; ale budiž vůle vaše!“

„A proč pak?“

„Přijdeme i o své poslední, vaše jasnosti.“

„Proč pak tam nelze žítí?“

„Jaké pak je tam živobyť? Posud' sám: místo neobydlené, voda neznámá, pastvy nemáš. Konopiště zde u nás ode dávna vyhnojené, a tam co? Ba, co pak je tam? Holá země! Ani plotů, ani ovínů, ani kolny - nic tam není. Na mizinu přijdeme, vaše jasnosti, když nás tam vyženeš, docela na mizinu! Místo je nové, neznámé...“ opětoval zádumčivě, ale rozhodně, pokyvuje hlavou.

Něchljudov jal se dokazovati mužíku, že přesídlení, právě naopak, velice je výhodné pro něj, že se ploty i kůlny udělají, že voda tam dobrá, atd.; ale tupé mlčení Čurísovo popletlo ho, i sám jaksi cítil, že nemluví tak, jak by se patřilo. Čurisének mu neodporoval; ale když pán umkl, tu zlehka se usmáv prohodil, že nejlépe bylo by osaditi na tom dvoře pensisty panské a hloupého Aljěšu, aby tam osení hlídali. „To by bylo něco!“ prohodil i znova se usmál. „To jsou hlouposti, vaše jasnosti!“

„Což na tom, že jest to místo neobydlené?“ trpělivě stál na svém Něchljudov: „vždyť i zde bývalo někdy místo neobydlené, a vidíš, teď tu žijí lidé; tak bude také tam, jen co se ty tam první osadíš polehoučkým způsobem... Ty se dojista osadíš...“

„I, baťuško, vaše jasnosti, jak pak to možno přirovnati!“ živě odpovídal Čurís, jaksi se uleknuv, aby pán konečně se nerozhodl; „zde, v obci, je místo, místo veselé, navyklé, máš tu i cestu i rybník, žena má kde prádlo vyprati, máš kde dobytek napojiti - i celé naše zařízení selské od dávna tu zavedeno, i humno, i zahrádka, i rokyty - co moje rodiče sázeli; i děd, i tatíček náš zde Bohu duše oddali, a ani já si ničeho více nepřiju, než zde věk svůj dokonati, vaše jasnosti. Bude-li milost tvá pospraviti stavení - velmi vděčnými zůstaneme vaší jasnosti, ne-li, tak i v sešlém nějak život svůj dokonáme. Budeme se po celý život Bohu za tebe modliti,“ pokračoval, hluboce se uklánějíc, „neshánějž nás s hnízda našeho, baťuško! ...“

Mezi tím, co Čurís mluvil, pod policemi, kde stála jeho žena, slyšeti bylo vždy silnější a silnější vzlykání, a když muž řekl: „baťuško“, žena jeho neočekávaně vyskočila ku předu, a v slzách vrhla se pánovi k nohám.

„Nezahub nás, živiteli! Ty's náš otec, ty's naše máti! Nač pak se máme stěhovati? Jsme lidé staří, samotní. Jsme v rukou božích a tvých...“ zaúpěla.

Něchljúdov skočil s lavice a chtěl pozvednouti stařenu, ale ona s jakousi rozkoší zoufalosti bila hlavou o holou zem a odstrkovala ruku pánovu.

„Co pak děláš! vstaň, prosím tě! Když nechcete, nemusíte; nutiti vás nebudu,“ pravil, máchaje rukama a ustupuje ke dveřím.

Když Něchljúdov opět usedl na lavici a ve světnici zavládlo mlčení, přerušované toliko vzlykáním ženy, jež znova odstoupila pod polici a utírala si tam slzy rukávem košile, mladý statkář pochopil, co značila pro Čurísa a jeho ženu rozpadající se chaloupka, rozvalená studně s kalnou louží, prohnílé chlívky, kolničky a tříštěné, rozčísnuté rokyty, jež chvěly se před křivým okénkem, i začalo mu býti jaksi těžce, smutně, a svědomí jej hryzlo.

„Proč pak jsi ty, Ivane, neřekl v obci předešlou neděli, že potřebuješ stavení? Nebám nyní, co počítí; a řekl jsem vám všem na první schůzi, že jsem se usadil ve vsi kvůli vám a posvětil svůj život vám, že jsem hotov obětovati vše, jen abyste byli spokojeni a šťastni - a já před Bohem vám slibuji, že dostojím slovu,“ pravil mladoučký statkář, neznaje, že výlevy takového druhu nejsou způsobilé vzbuditi v někom důvěru, a zvláště ne v Rusovi, jenž nemá rád mnoho slov, ale věc, a nerad dává na jevo pocity své, i kdyby byly sebe krásnější.

Ale upřímný mladík byl tak šťasten tím pocitem, jež zakoušel, že nemohl nepřekypěti o něm slovy.

Čurís pohnul hlavou na stranu a zvolna mrkaje, s nucenou pozorností poslouchal svého pána, jako člověka, jehož nelze neposlouchati, třeba i mluvil věci ne právě náležité, jež docela nic se ho netýkají.

„Nu, vždyť já nemohu všem dáti vše, zač mne prosí. Kdybych nikomu nic neodepřel, kdo žádá ode mne dříví, nezůstalo by mně samému brzo nic, a nemohl bych dáti tomu, kdo opravdu potřebuje. Proto jsem také oddělil kus lesa, určil ho pro opravy selských stavení a odevzdal jej zcela obci. Tento les není již teď můj, nýbrž váš, selský, a já již nemohu s ním nakládati, ale nakládá s ním mír, jak uzná. Ty přijď nyní do schůze; já obci vyložím tvou prosbu: když ti dá dříví na stavení, dobrá, ale já teď již lesu nemám. Já bych ti z té duše rád pomohl; když však se nechceš přesídliti, to už pak není moje věc, nýbrž věc míru. Rozumíš mně?“

„Velice jsme povděčni vaší milosti,“ odpověděl zaražený Čurís. „Když nám ráčíte povolit z lesa na stavbu, to my si už sami opravíme. Vždyť víme, jak to chodí...“

„Nikoliv, ty přijď.“

„Poroučíte. Přijdu. Proč pak bych nepřišel? Jenom že už mír prosit nebudu.“

IV.

Mladému statkáři patrně chtělo se ještě pozeptati se na něco hospodáře; nevstával s lavice a nerozhodně pohlížel tu na Čuríse, tu na prázdnou, netopenou pec.

„Což, vy jste už obědvati?“ zeptal se konečně.

Pod vousem Čurísovým objevil se posměšný pohyb... jakoby bylo jaksi k smíchu, že se pán tak hloupě dotazuje; ničeho neodpověděl.

„Jaký pak oběd, živiteli?“ těžce vzdychajíc promluvila žena; „pojedly jsme chlebička - a toť náš oběd. Na lebedu nebylo jít pokdy, a není proto z čeho navařiti ščí, a co bylo kvasu, tak jsem dala dětem.“

„Nyní půst hladový, vaše jasnosti,“ vmísil se do řeči Čurís, objasňuje slova ženina, „chléb a česnek, toť naše strava selská. Ještě, chvála Hospodinu, chlebička že nám, z milosti vaší, vždy se dostávalo, a to přecasto u našich mužiků ani chleba není. Česneku se teď nikde neurodilo. K Michajlu zahradníku onehdy jsme poslali, za hlavičku po groši bere, a nakoupiti nemá našinec zač. Od velkonocí ani do kostela nechodíme, svíčku Mikuláši není zač koupiti.“ Něchljudov už dávno znal - ne snad dle slechu aneb v důvěře k slovům cizím, nýbrž z vlastní zkušenosti veškeru tu nejkrajnější bídu a nouzi, v níž nacházeli se jeho sedláci; než všechna tato skutečnost stála v takovém odporu s jeho vychováním, názory a způsobem života, že proti vůli zapomínal děsnou pravdu tu a pokaždé, když mu ji jako nyní živě, makavě připamatovali, sevřelo mu to srdce, bylo mu nevýslovně nevolno a hrozně, jakoby jej trápila upomínka na nějaký spáchaný, nenapravený zločin.

„Proč máte takovou nouzi?“ řekl, mimovolně vyslovuje svoji myšlénku.

„Jací pak máme býti, baťuško, vaše jasnosti, než zubožení? Jaké jsou naše pozemky - sám ráčíte znáti: hlína, kopce, a ty - snad, že jsme pohněvali Boha, už od času cholery nerodí obilí. Luk a požitků také nám ubylo: některé přibrali k panské ekonomii, jiné zas přiorali k panským polím. Jsem sám starý: kdybych i rád se přičinil - nemám už sil. Moje stará je nemocná, a nemine roku, kde by děvčátka neporodila: a všechny sám živiti musím. Nemám jen samotného sebe, a je nás doma sedm. Hřešil jsem pánu Bohu, často si myslím, kdyby si vzal některé Bůh raději dříve, i mně by bylo lehčeji, i jim tam lépe než zde bídu tříti...“

„O och!“ hlasitě zavzdychala žena, jakoby ku potvrzení slov mužových.

„Hle, moje celá pomoc tady,“ pokračoval Čurís, ukazuje na bělohavého, rozčuchaného chlapečka sedmiletého, s ohromným životem, který v tu chvíli bojácně, tiše skřípnuv dveřmi, vešel do světnice a upřev z pod čela udivené oči na pána, oběma ručičkami chytil se za košili Čurísovu. „Hle, tady je moje celá podpora!“ pokračoval zvučným hlasem Čurís, hladě svou pihovitou rukou bílé vlasy chlapečkovy; „kdy pak se toho dočkáš? A mne už práce přemáhá. Staroba by ještě nic, ale loupání v údech mne zmohlo. Za deštiva bys hlasitě křičel, vždyť já už dávno si měl odpočinouti, čas mi mezi starce. Už Jermilov, Děmkin, Zjabrev - všichni mladší mne - dávno odevzdali hospodářství. Nu, já nemám komu - to je moje bída. Uživiti se musíš: a tak se mořím, vaše jasnosti.“

„Já bych ti rád ulehčil, zajisté. Tak to nejde,“ řekl mladý statkář pohlížeje s účastenstvím na sedláka.

„Jak pak ulehčíte? samo sebou se rozumí, když užívám pozemků, musím také panštinu odbývat - to už jsou známé pořádky. Nějak se už dočkám, až chlapec doroste. Toliko prokažte mi tu milost, osvobod'tež ho od školy: onehdy přišel písař, že prý vaše jasnost i jeho chce mít do školy. Už ho jen osvobod'te: vždyť jaký pak má z toho rozum, vaše milosti? Je ještě mlád, ničemu neporozumí.“

„Není to, brachu tak, jak chceš,“ řekl pán: „chlapec tvůj už může chápat, má na čase učit se. Vždyť já to s tebou dobře myslím, Ty sám posud': než ti podroste a hospodářem se stane, bude umět pdát a čísti, i v církvi čísti - však ti doma všechno půjde s Boží pomocí,“ pravil Něchljudov, hledě se vyjádřit co možná nejpochoptelněji, při tom zároveň se zardívaje a vycházeje z proudu řeči.

„Bez odporu, vaše jasnosti; vy nám zlého nepřejete, jenom že doma musí někdo zůstat; my se ženou jsme na panštině, nu a on, třeba i maličký, ale přece pomáhá; i dobytek vyžene i koně napojí. Ať je jaký je, ale už je také mužík.“ Čurisénok s úsměvem vzal svými hrubými prsty za nos chlapečka a utřel jej.

„Tak ho aspoň posýlej, když jsi sám doma a když má pokdy - rozumíš? jistě.“

Čurisénok těžce vzdychl a nic neodpověděl.

V.

„Ano ještě jsem se tě chtěl zeptat,“ řekl Něchljudov, „proč nemáš hnůj vyvezený?“

„Jaký pak můj hnůj, baťuško, vaše jasnosti! Ani není, čeho bych vozil! Jaký pak mám dobytek? Kobyłka jedna, pak hříbátko, a teličku jsem jednu z telat v jeseni dvorníku přepustil - toť všechn můj dobytek.“

„Cože, dobytka máš málo, a ještě jsi z telátek teličku odprodal?“ udiveně zeptal se pán.

„A čím ji máš krmiti?“

„Snad ti sláma nestačí, abys krávu nakrmil? Ostatním mužíkům píce přece stačí?“

„Jiní mají půdu pohnojenou, ale moje jest samá hlína, nic nepořídíš.“

„Tak si ji hled' pohnojiti, aby nebyla hlína; a urodí ti obilí, i bude čím dobytek krmiti.“

„Když ani dobytka není, tak jaký pak hnůj bude?“

„Jest to zvláštní *cercle vicieux*, pomyslí si Něchljudov, ale nikterak nemohl vymyslet, co by poradil mužiku.

„A také to říci musím, vaše jasnosti, ne hnůj rodí obilí, ale všechno Bůh,“ pokračoval Čurís.
„Tady mně letos na hloupé osmince šest kop snopů stálo, ale z vyhnojených polí ani mandele nesklidili. Nikdo než Bůh!“ přidal se vzdechem. „Ani dobytek se nedaří v našem statku. Už na šestý rok se nedaří. Letos jedna jalovice zdechla, druhou jsem prodal; nebylo čím krmit. A minulý rok hodná kráva padla; přihnali ji ze stáda, nebylo nic, najednou se zatočila, zatočila, a bylo po ní. Vše mně na neštěstí!“

„Nu, brachu, abys nemluvil, že nemáš dobytka proto, že píce není, a že píce není proto, že není dobytek, tady máš na krávu,“ řekl Něchljudov, zardívaje se a vyndávaje z kapsy u kalhot pomačkaný balík bankovek a rozbíraje je; „kup si na moje štěstí krávu, a píci beř si u mne z humna; nařídím to. Hled', abys měl k budoucí neděli krávu; já přijdu se podívat.“

Čurís tak dlouho, s úsměvem přešlapuje, nezdvihal ruky pro peníze, že Něchljudov položil je na konec stolu a začervenal se ještě mnohem více.

„Jsme velice povděční vaší milosti,“ řekl Čurís s obvyklým, trochu posměšným úsměvem.

Stařena několikrát těžce vzdychla pod policí a jakby odříkávala modlitbu.

Mladému statkáři začalo býti nevolno; vstal rychle s lavice, vyšel do předsíně a pozval za sebou Čuríse. Pohled na člověka, jemuž učinil dobrodiné, byl tak příjemný, že se mu nechtělo brzy rozloučiti se s ním.

„Já ti rád pomohu,“ řekl zastaviv se u studně. „tobě pomáhati možno, vím' že neleníš. Ty pracuj, a já ti budu pomáhati; s Boží pomocí se také vysekáš.“

„Už to nebude, že bych si pomohl, jasnosti,“ řekl Čurís, přijímaje najednou vážný, ba přísný výraz tváře, jakoby velmi neuspokojen předpokládáním pánovým, že si může pomoci. „Žili

jsme při otci s bratřími, v ničem nouze nevidali; než co otec umřel a co jsme se rozešli, tak všechno šlo bídněji a bídněji. To je to, že jsem sám a sám!“

„Proč pak jste se rozešli?“

„Vše to zaviniily ženy, vaše jasnosti. Tehda už vašeho dědouška nebylo, a to za něj by nebyly směly: tehda byly dobré pořádky, on právě tak, jako vy, do všeho sám docházel, - ani pomyslit bychom nebyli směli rozejít se. Nemiloval nebožtík sedlákům dělati vše po vůli; než po vašem dědouškovi spravoval nás Andrej Iljič - nebudiž mu toho vzpomínáno - byl to člověk pijan, nebylo s ním pořízení. Přišli k němu prosit jednou, po druhé - nemožno, prý žiti společně pro ženy, dovol rozejít se; nu strhal je, strhal, ale konec konců byl, ženy vždy to narafičily po svém, rozešly se; a už samotný sedlák, známo, jaký je. Ale také nebylo nijakých pořádků; vyváděl s námi Andrej Iljič, co chtěl. Máš míti všechno. říkal; než z čeho sedláku vzítí, na to se neptal. Tu přidali na podušném, tu opět stolné začali větší vybírat, méně polí ostalo a obilí přestalo roditi. Nu, a když přišlo dělení, tak nám naše vyhnojené role do panského klína uřízl, lupič, a připravil o všechno; což na tom, že hyneme. - Bát'uška váš - království mu nebeské - byl pán dobrý, než my jsme ho skoro ani neviděli, vždy v Moskvě žil; nu známá věc, častěji jsme tam s přípřeží dojížděti musili. Někdy byly zlé cesty, píce nebylo, a jed! Nelze ovšem pánu bez toho býti. My se na tom urážeti nesmíme; ale pořádkův nebylo. Co teď, vaše milosti, před svoji tvář každého mužika připouštíte, i my jsme se jiným i stali, i správce se stal jiným člověkem. My nyní alespoň víme, že máme pána. Ani už to vysloviti nemohu, jak jsou sedláci tvojí milosti povděčni! ale tenkrát, když jsme měli poručníka, skutečného pána nebylo, - každý dělal pána: i poručník byl pán, i Iljič byl pán, i žena jeho paní, i písař stanového taktěž pán. Tu mnoho - uch! mnoho hoře zakusili mužici.“

Něchljudov opět zakoušel pocit podobný studu anebo výčitkám svědomí. Pozdvihl klobouk a odešel dále.

VI.

„Juchvanka-Mudrenyj chce koně prodati,“ přečetl Něchljudov v zápisníčku a přešel přes ulici, ke statku Juchvanky-Mudreného. Juchvankovo stavení bylo pečlivě pokryto slamou z panského humna a stesáno ze svěžího světlošedého, osikového dříví, taktěž z panského, vyhrazeného lesa, mělo dvě okna s rámy červeně malovanými a nade vchodem do schodiště přístřešek, se štítkem, opatřený uměle vyřezávaným zábradlím z hladkých tesin. Předsín i

„chladná“ světnice byly taktéž v pořádku; ale povšechný ten obraz spokojenosti a dostatku, který poskytovalo toto stavení, rušila poněkud přistavená k úvratí komora, s nedopleteným plotem a beze štítu, objevující se za ním. V okamžiku, kdy Něchljudov přicházel s jedné strany ke schodišti, s druhé přicházely dvě selské ženštiny s plným džberem. Jedna z nich byla žena, druhá máti Juchvanky-Mudreného. První byla statná, červená žena s neobyčejně vyvinutými prsy a širokými, masitými tvářemi. Na sobě měla čistou, vyšitou na rukávech a límci košili, takovou též zástěru, novou sukni, skleněné korále, střevíce, a červenou bavlnou a třpytkami vyšívanou čtyrrohou, parádní kličku. Konec nosidla nesmýkal se, ale pevně ležel na jejím širokém a pevném rameni. Lehké namáhání, znatelné na červené tváři její, nahnutém hřbetu a zvolném pohybu rukou i nohou, svědčilo o jejím neobyčejném zdraví a mužské síle. Juchvankova máti, jež nesla druhý konec vodní hole, byla naproti tomu jedna z těch stařen, které na pohled již dosáhly poslední hranice staroby a sešlosti živého člověka. Kostnatá kostra její, na níž oblečena černá, roztrhaná košile a bezbarevná sukň, byla sehnuta tak, že nosidlo leželo více na hřbetě než na rameni její. Obě ruce její, s pokřivenými prsty, jimiž, jakoby se byla chytila, držela se za nosidlo, byly jakési tmavohnědé barvy a dle všeho nemohly se už ohýbati. Skloněná hlava, obvázaná jakýmsi hadrem, jevila nejhroznější stopy bídy a hluboké staroby. Z pod její úzkého čela, rozrytého všemi směry hlubokými vráskami, matně pohlíželo k zemi dvě červených očí bez řas. Jeden žlutý zub ukazoval se z pod vrchního vpadlého rtu, a stále se třesa, blížil se chvilkami k ostré oknčité bradě. Vrásky na dolní části obličeje a krku podobaly se jaksi váčkům, kývajícím se při každém pohybu. Těžce a sípavě dýchala; ale bosé, pokřivené nohy, ač s ezdalo, že přes moc vláčejí se po zemi, odměřeně zdvíhaly se jedna po druhé.

VII.

Div že nevrátila do statkáře, mladá žena hbitě postavila džber, sklopila oči, poklonila se, potom blýskavými očima z podlebí pohlédla na pána, a snažíc se rukávem vyšívané košile ukryti lehký úsměv, vyběhla na schůdky, střevíci klapajíc.

„Ty, mátuško, to nosidlo tetě Nastasji odnes,“ řekla, zastavivši se ve dveřích a obracejíc se ke stařeně.

Skromný, mladý statkář přísně, ale pozorně pohlédl na ruměnou ženu, zamračil se a obrátil se k stařeně.

Tato vytáhnuvši skrčenými prsty nosidlo, položila si je na ramena a pokorně zamířila k sousední chalupě.

„Je doma syn?“ zeptal se jí statkář.

Stařena, sehnuvši ještě více svoji sehnulou postavu, poklonila se a chtěla říci něco: ale v tom přiloživši ruku k ústům, tak se rozkašlala, že Něchljudovm nečekaje dále, vešel do světnice. Juchvanka seděl v „červeném“ koutě na lavici. Jakmile zahlédl pána, uskočil ke kamnům, jakoby chtěl ukrytí se před ním, a spěšně hodil cosi na polici. Pohybuje ústy a přimhuřuje oči přitlačil se ke stěně, jakoby statkáři dělal místo. Juchvanka byl chlapík rusý třicetiletý, hubený, hezky urostlý, měl svěží, do špičky vybíhající plnovous a býval by dosti hezký, kdyby byl neměl těkající začervenalé, malé oči, kteréž nepříjemně vyhlížely z pod vrásčitých obrv. Mimo to neměl předních dvou zubů, což hned padalo do očí, protože rty jeho byly krátké a bez přestání se pohybovaly. Měl na sobě sváteční košili, tenčici, s ohnivě červenými vložkami na plecích, pruhované gatě z tištěného plátna a těžké boty s holinkami na varhánky. Uvnitř světnice Juchvankovy nebylo tak těsno a mračno jako uvnitř světnice Čurísovy, ač i v ní také bylo dusno, zapáchala kouřem a kožešinou, i právě tak bez pořádku v ní bylo rozházeno selské šatstvo a nářadí. Dvě věci zde jaksi zvláště upoutaly pozornost: nevelký, sražený samovar na poličce a černý rámeček se zbytkem špinavého skla a podobiznou jakéhosi generála v červeném munduru visící u ikon. Něchljudov ne příliš přívětivě pohlédl na samovar, na podobiznu generálam na polici, na niž vyčuhoval z pod jakés veteše konec dýmky v měděném kování, načež obrátil se k sedláku.

„Pozdrav Bůh, Epifane,“ řekl, hledě mu do očí.

Epifan se uklonil, zabručev: „Dobrého zdraví přejeme, vašjaso“, obzvláště pěkně vyslovuje poslední slovo, a oči jeho mžikem přelétly celou postavu pánovu, světnici, podlahu i strop, nezastavující se na ničem; potom rychle popošel ku polici, sňal odtamtud krátký kožich a začal si jej oblékati.

„Nač se oblékáš?“ řekl Něchljudov, sedaje si na lavici a zřejmě se snaže, co možná nejpřísněji měřiti Epifana.

„Jak pak možno jinak, vašjaso, líbíte znát? Vždyť také snad víme, co se...“

„Zašel jsem si k tobě, abych zvěděl, proč chceš prodati koně. Kolik máš koní a jakého koně hodláš prodati?“ suše pokračoval statkář, klada otázky patrně napřed promyšlené.

„Jsme velmi povděční vašjasu, že jste nepovrhli zajít ke mně, k mužíkovi,“ odpovídal Juchvanka, házeje bystré pohledy na podobiznu generála, na kamna, na boty pánovy a na všechny předměty, jenom ne na tvář Něchljudova; - „ustavičně modlíme se za vašjasu...“

„Proč prodáváš koně?“ opětoval Něchljudov, povyšuje hlasu a pokašlávaje.

Juchvanka vzdychl, potřásl vlasy - pohled jeho opět oběhl světnici, a zpozorovav kočku, která klidně předla, ležíc na lavici, křikl na ni „šic, ničemo“ a hbitě obrátil se k pánovi. „Kůň, vašjaso, není k ničemu... Kdyby to bylo hovádko dobré, já bych ho neprodal.“

„A kolik máš všech koní?“

„Tři koně, vašjaso.“

„A hříbata nemáš?“

„Jak by ne, vašjaso, hříbátko také.“

VIII.

„Pojďme, ukaž mi své koně; máš je doma?“

„Ano, ovšem že, vašjaso; jak mi přikázáno, tak i uděláno, vašjaso. Což můžeme neposlechnouti vašjasu? Mně přikázal Jakov Iljič, abych prý koní zítra ven nepouštěl: kníže se přijdou podívat, a také jsme je nepustili. Už my nesmíme neposlechnouti vašjasu.“

Co Něchljudov vycházel ze dveří, Juchvanka vytáhl dýmku z police a hodil ji za pekýlek; ústa jeho stále právě tak nepokojně se pohybovala i tehdy, když pán nepohlížel na něho.

Hubená, sivá kobylka probírala pod kůlnou zetlelou slámu; dvouměsíčné dlouhonohé hříbátko jakési neurčité barvy, s namodralými nohami a hubou neodcházelo od její vyschlého, zabříděného kalem chvostu. U prostřed dvora, zamhouřiv oči a zádumčivě svěsiv hlavu, stál břichatý, hnědý valášek, na pohled dobrý selský koník.

„Tak tu jsou všechny tvoje koně?“

„To, to, vašjaso, tam je ještě kobyłka a hříbátko,“ odpovídal Juchvanka, ukazuje na koně, jež pán nemohl neviděti.

„Vidím. Tak kterého pak chceš prodati?“

„A tuhle toho, vašjaso,“ odpovídal, máchaje šosem kožichu na zdřimnuvšího valacha a pořáde mrkal i poškuoval rty. Valach otevřel oči a lenivě obrátil se k němu ohonem.

„Není ještě stár a takto zdá se to býti koník statný,“ řekl Něchljudov. „Chyt' ho a ukaž mi zuby. Podívám se, je-li starý.“

„Sám ho nijak nemohu chytiti, vašjaso. Celé to hovado za groš nestojí, ale je jankovité - kouše i kope - vašjaso,“ odpověděl Juchvenka, ušklíbaje se velmi vesele a bloudě zrakem na všechny strany.

„Co to za daremné řeči! Chyt' ho, pravím ti.“

Juchvanka se dlouho usmíval, přestupoval a teprv tehdy, když Něchljudov rozhorleně křiknul „Nu, bude-li pak to?“ vskočil pod kůlnu, přinesl ohlávku a jal se honiti za koněm, plaše ho a blíže se k němu od zadu a ne z předu.

Mladého statkáře zřejmě omrzelo hleděti na to, ba i zachtělo se mu možná ukázati svoji obratnost. „Dej sem ohlávku,“ řekl.

„Odpusťte! Jak pak možno vašjasi? neračte...“

Něchljudov však přímo od hlavy nadešel si koně, rázem uchvátil jej za uši, trhl jím k zemi s takovou silou, že valach, který, jak se ukázalo, byl zcela pokojný, selský koník, zavravoral a zachřípěl, snaže se vyrvati. Když Něchljudov zpozoroval, že docela zbytečně upotřebil takové námahy, a pohleděl na Juchvanku, který nepřestával ušklíbat se, vjela mu do hlavy myšlénka v jeho letech nejdůtklivější, že se mu Juchvanka směje a že ho považuje za chlapce. Začervenal se, postil uši koně, bez pomoci oprátky otevřel mu hubu a podíval se mu na zuby: kly byly celé, stoličky plné, čemuž všemu se už přiučil mladý hospodář - následovně byl kůň mlád.

Juchvanka zatím odešel pod kůlnu, a zpozorovav, že brány neležely na svém místě, zdvihnuv je a opřev o plot, postavil je stojmo.

„Pojď sem!“ křikl statkář s dětsky rozmrzelým výrazem v tváři a div ne se slzami nevole a zlosti v hlase. „Cože, ten kůň je starý?“

„Prosím, vašjaso, velmi starý, dvacet let mu bude... který pak kůň...“

„Mlčet! Tys lhář a ničema, proto, že poctivý mužík by nelhal, nemá proč!“ řekl Něchljúdov a zalknul se skoro od hněvných slz, které vstoupily mu do hrdla. Umlkl, aby si nezahlavil, kdyby se rozplakal před sedlákem. Juchvanka mlčel také a jako člověk, jemuž už už do pláče, pofňukoval nosem a zlehka potřásal hlavou. „Nuž, na čem že ty vyjedeš orat, když prodáš tohoto koně?“ pokračoval Něchljúdov, vzpamatovav se dostatečně, aby mohl promluvit obyčejným hlasem; „tebe schválně posílají na pěší roboty, aby se ti koně spravili k orbě, a ty posledního chceš prodati? a hlavní věc, proč lžeš?“

Jakmile se pán upokojil i Juchvanka se upokojil. Stál přímo a ustavičně stejně pohyboval rty a bloudil očima od jednoho předmětu k druhému.

„My, vašjaso,“ odpovídal, „nevyjedeme na robotu hůře, než druzí.“

„Ale s čím pak vyjedeš?“

„Už se upokojte, vašjasinu práci vykonáme,“ odpovídal, dorážaje na valacha a odháněje ho.

„Kdyby nebylo nouze o peníze, což bych prodával?“

„Nač pak potřebuješ peněz?“

„Nemáš chleba žádného, vašjaso, a dloužky sedlákům platit musíš, vašjaso.“

„Jak, že není chleba? Proč pak ho u jiných s rodinami ještě jest, a ty nemáš dětí, a neměl bys chleba? Kam pak se děl?“

„Snědli jsme, vašjaso, a teď ani drobečku není, Koně na podzim koupím, vašjaso.“

„Koně prodati, na to ani nemysli!“

„A to, vašjaso, když je to tak, jak pak budeme živi? ani chleba není, ani prodati nic nesmíš...“ odpovídal docela stranou, pošukávaje rty a upřev najednou drzý pohled přímo na tvář pánovu; „tak tedy nám hladem pomřít?“

„Měj se na pozoru, brachu!“ vykřikl Něchljudov bledna a pociťuje zlostnou nevoli osobní vůči sedláku; „takové mužíky jako ty vydržovati nebudu. Zle bude s tebou.“

„To na vůli vašjasu,“ odpovídal, zavíraje oči s výrazem přetvářeně pokorným, „když jsem si toho od vás zasloužil; ale, vždyť na mně nižádné viny neshledáno. Ovšem, když už jsem se vašjasu nezalíbil, jen na vaší vůli záleží vše; jenom nevím, proč mám trpěti?“

„Tuhle za to: že máš stavení otrhané, hnůj nezaoraný, ploty polámané a sám sedíš doma a dýmku kouříš, nepracuješ; za to, že své mateři, která tobě hospodářství odevzdala, kouska chleba nedáš, dovoluješ své ženě, aby ji bila, a dohnal jsi ji tak daleko, že ke mně žalovat přišla.“

„Prosím, vašjaso, já ani nevím, co je to dýmka!“ zaraženě odpovídal Juchvanka, kterého patrně obzvláště urazilo obvinění, že kouří. „Vším možno člověka pomluviti.“

„Vidíš, už opět lžeš! sám jsem viděl...“

„Jak bych se osmělil lháti vašjasu ?!“

Něchljudov mlčel, a hryže si rty, jal se přecházeti sem i tam po dvoře. Juchvanka, stoje na jednom místě, nepohnutě sledoval zrakem nohy pánovy.

„Poslechni, Epifane,“ řekl Něchljudov dětsky mírným hlasem, zastavuje se před sedlákem, a snaže se ukryti své rozčilení, „tak žít nelze, ty sebe zničíš. Rozmysli si to dobře... Chceš-li býti řádným sedlákem, tak svůj život změň, zanech svých zvyků špatných, nelži, neopíjej se, cti svou matku. Vždyť já vše vím o tobě. Starej se o hospodářství, a ne, jak bys z panského lesa kradl a do hospody chodil. Považ, co na tom dobrého?! Máš-li něčeho zapotřebí, popros přímo, co potřebuješ, a k čemu - a nelži, ale holou pravdu řekni - a pak ti neodepru v ničem, co jen mohu udělati.“ „Chraň Bůh, vašjaso, my snad rozumíme, co vašjasa si přeje,“ odpovídal Juchvanka, usmívaje se, jakoby úplně chápal celou půvabnost pánova žertu.

Tento úsměv a odpověď docela zvrátily Něchljudovu naději, že se mu podaří obměkčiti mužíka a že napomenutími obrátí ho na pravou cestu. Při tom zdálo se mu pořáde, že jest neslušno jemu, jenž má moc, rady dávatí svému sedlákovi, a že vše, co mluvil, není docela to co by měl mu říci. Sklonil smutně hlavu a vyšel do předsíně. Na prahu seděla stařena a hlasitě stenala, jak se zdálo, na znamení souhlasu se slovy pána, která byla slyšela.

„Tu máte na chléb,“ řekl jí do ucha Něchljudov, klada jí do ruky bankovku, „ale jen pro sebe sama nakup, a nedávej Juchvankovi, on by to propil.“

Stařena kostlivou rukou chytila se podvoje, aby vstala a hotovila se děkovati pánovi, ale Něchljudov byl už na druhém konci ulice, když vstala.

IX.

„Davídka Bělyj prosil chleba a koly,“ stálo naznačeno v zápisníku po Juchvankovi.

Minuv několik stavení, Něchljudov zahýbaje do příční uličky potkal se se svým úředníkem, Jakovem Alpatyčem, který, zdaleka uviděv pána, sňal čepici z voskovaného plátna a vytáhnul hedvábný šátek, jal se utíratí tlustou, červenou tvář.

„Dej na hlavu, Jakove! Jakove, dej na hlavu, pravím ti...“

!Kde jste ráčil býti, vaše jasnosti?“ zeptal se Jakov, chráně se čepicí od slunce, ale nedávaje si jí na hlavu.

„Byl jsem u Mudreného. Řekni mi, prosím tě, od čeho se stal takovým?“ řekl pán, jda dále napřed ulicí.

„Což pak, vaše jasnosti?“ ozval se správce, který v uctivé vzdálenosti kráčel za pánem a dav si čepici na hlavu, upravoval si vousy.

„Jak že, co? je to dokonalý ničemník, lenoch, zloděj, lhář, matku svoji trápí, a jak viděti, je to tak zakořeněný ničema, že se nikdy nenapraví.“

„Nevím, vaše jasnosti, co se vám tak znelíbil...“

„I žena jeho,“ přerušil pán správce, „zdá se, jest ošklivá ženská. Stařena jest hůř oděna než každá žebračka, jísti nemá co, ale ona je vyfintěna, a on také. Co s ním počítí - já věru nevím.“

Jakov se patrně zarazil, když Něchljudov promluvil o ženě Juchvankově.

„Inu, když se tak spustil, vaše jasnosti,“ začal; „musí se najítí nějaké prostředky. Jest zajisté bídně na tom jako všichni sedláci o sobě žijící, ale přece na sebe trochu dbá, není takový jako

jiní. Jest to sedlák rozumný, umí číst a psát, a co je pravda, poctivý, jak se zdá, sedlák. Podušné vždy řádně odvádí. Také starostou byl za mého úřadování po tři léta, a rovněž bezúhonně. V třetím roce ho ovšem poručník vaší jasnosti sesadil. A i z pozemků pořádně obrok dával. Od té doby, co byl v městě u pošty, tak trochu chmelovinně se oddal; musí se najít proti tomu prostředek. Někdo vyhodí si z kopýtka, ale naženeš mu strachu - a opět přichází k rozumu: jinak je mu do břem i v rodině jest shoda, ale jestli se vám neuzdá, toho prostředku upotřebiti, pak už nevím, co si s ním počneme. On se zajisté velmi spustil, Za vojáka se také nehodí, protože, jak jste ráčil upozorovati, scházejí mu dva zuby. Ale odpusťte, že to připomínám, on není také jen sám jediný, co žádného strachu nemají...“

„Už toho nech, Jakove,“ odpovídal Něchljudov, z lehka se usmívaje, „o tom jsme už spolu mluvili i domluvili. Ty víš, jak o tom smýšlím, kdybys mně nevím co povídal, já vždy tak budu smýšlet.“

„Ovšem, vaše jasnosti, vám jest toto vše známo,“ řekl Jakov, krče rameny a pohlížeje se zadu na pána tak, jakoby to, co viděl, nezvěstovalo nic dobrého. „A co se týká stařeny, ráčíte se zbytečně znepokojovalim je to marná věc,“ pokračoval, „ona, pravda, sirotky sama vyživila, vychovala a oženila Juchvana, a co vše ještě; ale vždyť jest to tak všeobecně mezi sedláky: když matka neb otec synovi odevzdal hospodářství, tehdy jest už hospodářem syn a snacha, a stařena musí si chleba vydělávati, jak síly její stačí. Oni ani toho citu něžného nemají; mezi sedláky však už se to vůbec tak děje. To se vám také osměluju doložiti, že vás stařena marně obtěžovala. Jest sice stařeba rozumná i dobrá hospodyně; avšak k čemu pána se vším znepokojovali? Nu, posvářily se se snachou, ta, možná že ji i uhodila - mezi ženskými to jinak nebývá! Kdyby se raději smířily a vás neznepokojovaly! Už vy si také hned věc ráčíte příliš k srdci připouštěti,“ pravil správce, s jistou něžností a úslužností pohlížeje na pána, který mlčky velkými kroky šel před ním nahoru po ulici.

„Ráčíte domů?“ zeptal se správčí.

„Ne, k Davídkovi Bělému čili Kozlu... jak ho přezývají.“

„Tam je také taková hrůza, pravím vám. - Už celý ten rod Kozlův je stejný! Co všechno jsem s ním nedělal - nic se ho nechytá. Včera projel jsem selskými pozemky, nemá ani pohanky zaseté; co pak máte dělat s takovými lidmi? Kdyby aspoň starý syna učil, ale to je také takové neštěstí. Ani na sebe, ani na panštinu, neumí nic vzít do ruky, vše páté přes deváté, jako když

špalek přes kládu valí... Co jsme už všechno s ním nezkusili, i poručník i já! I do klády jsme ho posýlali, i doma trestali, ale to vy nemáte rád...“

„Koho, snad ne starého?“

„Ovšem že, dědoucha. Poručník kolikrát před celou obcí ho káral, a myslíte, vaše jasnosti, že to něco pomáhalo: otřese se, odejdem a zas je vše, jak bývalo. Vždyť on je Davidka, pravím vám, sedlák pokojný, a ne hloupý sedlák, ani nekouří - nepije - to jsem chtěl říci -“ objasnil Jakov; „ale je horší než kterýkoliv pijan. Leda, že bychom ho dali na vojnu, anebo ho přesídlili - jiné rady s ním nevím. Celý tento rod Kozlův jest takový: i Matrjúška, co je v čeledníku, ten je také z té rodiny, také takové prokleté neštěstí. Tak mne nepotřebujete, vaše jasnosti?“ doložil správce, pozoruje, že ho pán neposlouchá.

„Ne, jdi,“ roztržitě odpověděl Něchljudov a zamířil k Davidkovi Bělému.

Davidkovo stavení na křivo i osaměle stálo na kraji vesnice. U něho nebylo ani dvora, ani ovínu, ani špýcharu; jenom jakési zablácené chlívky pro skot byly přilíplé z jedné strany. na hromadě navalená byla pro dvůr přichystaná chůvje, chrastí a drva. Vyskočí, zelený buřan rostl na tom místě, kde někdy byl dvůr. Nikoho kromě svině, která, ležíc v kalužině, chrochtala u prahu, nebylo ve stavení.

Něchljudov zaklepal na rozbité okno, ale když se mu nikdo neozýval, přistoupil k předsíni a křikl: „Hospodáři, lidé!“ Ani na to nikdo se neozval. Přešel předsíni, pohlédl do prázdného chlívku i vešel do otevřené světnice. Starý červený kohout a dvě slepice, potřásající laločky a klepetající pařátym procházely se po podlaze a lavicích. Shlédnuvše člověka, se strašným kdákáním rozpjaly křídla, vrážely do stěn a jedna z nich vyskočila na kamna. Šestiaršínovou světničku celou zaujímal kamna s rozbitou troubou, tkalcovský stav, který, ač bylo léto, nebyl vyneseno, pak zašlý stůl se sbortěnou, prasklou deskou.

Ačkoliv na dvoře bylo sucho, přece u prahu stála kalná louže, jež utvořila se za posledního deště promokáním střechy a stropu. Strop nebyl podbit - bez palandy. Těžko bylo pomyslet si, že by místo toto bylo obydleno - takový obraz naprosté sešlosti a nepořádku poskytoval jak zevnějšek, tak i vnitřek stavení; a přece v této poustce žil Davidka Bělýj s celou svou rodinou. Davidka sám - bylť parný červencový den - zachoulil hlavu do kožichu a pevně spal, ulebediv se v koutě na pekýlku. Polekaná slepice vyskočila na kamna a ještě celá poplašená pobíhala po zádech Davidky, aniž by se byl vzbudil.

Něchljudov, nevidal nikoho v jizbě, chtěl už vyjít, když táhlý, vlažný vzdech prozradil hospodáře.

„Hej, kdo je tu?“ křikl pán.

S pece bylo slyšeti druhý dlouhý vzdech.

„Kdo je tam? Pojď sem!“

Opět vzdech, zamručení a hlasité zívání ozvalo se na křik pánův.

„Nu, co pak děláš?“

Na peci se cosi pomalu hýbalo; ukázal se cíp prodřeného kožicha; spustila se jedna velká noha v roztrhaném krpci, potom druhá, a na konec objevila se celá postava Davidky Bělého, jenž posadil se na peci a lenivě i mrzutě velikou pěstí protíral si oči. Líně nahnul hlavu, zívaje pohlédl do světnice a uviděv pána, jal se obracet poněkud rychleji než před tím, ale vždy ještě tak zdlouhavě, že Něchljudov třikrát prošel od louže ku tkalcovskému stavu a nazpět, a Davidka pořád ještě slézal s pece.

Davidka Bělýj byl skutečně bílý; vlasy, pleť, obličej - vše bylo nápadně bílé. Byl vysokého rostu a velmi tlustý, ale tlustý, jako bývají sedláci, to jest ne břichem ale tělem. Tloušťka jeho ale byla jakási měkká, nezdravá. Dostí červená tvář jeho, se světle modrýma, klidnýma očima a širokým, rozložitým plnovousem jevila na sobě odznak choroby, Nebylo na ní pozorovati ani že byla opálená, ani červená; celá byla jaksi bledě nažloutlé barvy s lehkým fialovým odstínem kolem očí, a jakoby byla celá podlitá tukem anebo opuchlá. Ruce měl opuchlé, nažloutlé, jako ruce lidí nemocných vodnatelností, a pokryté tenkými, bílými chlupy. Byl tak rozespálý, že nikterak nemohl docela otevřít oči a státi neklátě se a nezívaje.

„Nu, což pak nemáš svědomí?“ začal Něchljudov: „za bílého dne spátí, když je třeba, abys dvůr zařídil a když nemáš co jíst?...“

Jakmile Davidka vzpamatoval se ze sna a počal chápati, že před ním stojí pán, složil ruce pod břichem, spustil hlavu, skloniv ji nemnoho na stranu, a nehýbal ani brvou. Mlčel; ale výraz tváře jeho a postavení celého těla pravily: „vím, vím; už to neslyším ponejprv. Třebas mne bijte, když už to musí býti - já to vydržím.“ Zdálo se, že si přeje, aby pán přestal mluvit, a čím dříve raději mu natloukl - ano sbil ho citelně do naběhlých lící, jenom aby měl hodně

brzo pokoj. Pozoruje, že ho Davídka nechápe, Něchljudov různými otázkami snažil se vyvésti sedláka z jeho pokorně trpělivého mlčení.

„Nač pak jsi prosil ode mne dříví, když už celý měsíc leží, a to v době, kdy je nejlepší čas, há?“

Davídka mlčel jako dub a nehýbal sebou.

„Nu, odpovídej přece!“

Davídka zabručel cosi a mrkl svými bílými řasami.

„Vždyť musíš dělati, brachu: bez práce, co pak bude? Hle, teď nemáte chleba, a proč je to všechno? Proto, že máš roli špatně zoranou, nepřeoranou, a že v čas jsi nezasel - vše z lenosti. Ty chceš ode mne chleba: nu, dejme tomu, já ti dám, ale všduť to tak dále nejde. Čí chléb pak ti dám? co myslíš, čí? Odpovídej, čí chléb ti dám?“ naléhavě se dotazoval Něchljudov.

„Panský,“ zamumlal Davídka bázlivě a tázavě pozdvihuje oči.

„A ten panský odkud je? považ sám, kdo pak pod něj oral? vláčil? kdo pak ho zasil, sklídlil? - sedláci? tak?“ Tak hle, vidíš-li: už jestli rozdávati chléb panský sedlákům, tak se ho musí rozdávati více těm, kteří více o něm pracovali, a tys nejméně ze všech - na tebe i na panštině si stěžují - nejméně ze všech jsi pracoval, ale více než všichni ostatní panského chleba prosíš. Proč pak tobě dávati, a jiným ne? Kdyby všichni, jak ty, na líné kůži leželi, tak bychom dávno všichni na světě hladem pomřeli. Musíš se, brachu, přičiniti, tak je to špatné - slyšíš, Davide.“

„Slyším,“ lenivě propustil skrz zuby.

X.

V tom kolem okna mihla se hlava selské ženštiny, nesoucí plátno na holi, a za minutu do světnice vešla Davídkova máti, vysoká ženština padesátiletá, velmi statečná a živá. Rozrytý rapinami a vráskami obličej její byl nehezský; ale přímý, tvrdý nos, sevřené tenké rty a bystré, sivé oči jevily rozum a energii. Hranatá ramena, ploská hrud', suché ruce a silné svaly na černých bosých nohou její svědčily o tom, že už dávno přestala býti ženštinou a je jenom pracovníkem. Směle vešla do světnice, přivřela dvéře, upravila si sukni a zlostně pohlédla na syna. Něchljudov chtěl jí něco říci, ale ona odvrátila se od něho a začala se křížovati před

černou, dřevěnou ikonou, vykukující za tkalcovským stavem. Ukončivši tento obřad, srovnala si starý, pruhovaný šátek, kterým měla povázanou hlavu svou, a nízko se poklonila pánovi.

„Se svátkem Kristovým vítejte nám, vaše jasnosti“ řekla, „spasiš tebe pán Bůh, ty, otče náš...“

Zahlédnuv matku Davidka nápadně se zarazil, sehnul trochu záda a ještě níže sklonil šíji.

„Děkuji, Arino,“ odpovídal Něchljudov. „Hle, já jsem právě s tvým synem mluvil o hospodářství vašem.“

Arina, čili jak ji přezvali sedláci ještě za její dívčích let, Ariška-Burlák, podepřela si podbradek pěstí pravé ruky, která opírala se o dlaň levé, a nevyposlechnuvši pána, začala mluvit tak řízně a hlasitě, že celá světnice naplnila se zvukem její hlasu a ze dvora mohlo se zdáti, že najednou mluví několik ženských hlasů.

„Nač jen ty, můj otče, nač s ním mluvit! Vždyť on ani mluvit neumí jako člověk. Hle, jak stojí, mamlas,“ pokračovala, opovržlivě ukazujíc hlavou na žalostnou, plnou postavu Davidky.

„Jaké pak je moje hospodářství, baťuško, vaše jasnosti? My jsme chud'asové, horších než my v celé dědině nemáš: ani na sebe, ani na panštinu - hanba! A to on všechno tam dovedl. Chovali, krmili, pojili, a dočkati jsme se nemohli, až hoch doroste. A to jsme se dočkali: chleba sní, div nepraskne, ale práce udělá jako tamhle ten shnilý pařez. Umí jen na peci ležet, nebo takhle stojí, kotrbu svou hloupou škrábe,“ řekla, posmívajíc se mu. „Kdybys ty, otče, něčím mu strachu nahnal, snad by pomohlo. Už sama prosím: potrestej ho pro živého Boha, třebaš na vojnu pošli - bude rázem konec, Já s ním nemohu už nic poříditi - to je to!“

„Nu, nepokládáš to za hřích, Davidko, doháněti matku svou tak daleko? řekl Něchljudov, a výčitkou obraceje se k mužíkovi.

Davidka se ani nehnul.

„Vždyť bych nic neřekla, kdyby byl sedlák nemocný,“ s toutéž živostí a týmiž posuňky pokračovala Arina, „ale vždyť jen pohlédnutí na něho, vždyť jest vypasen jako vepř ze mlýna. A práce je až po krk, ale což ten hltoun! Ne, tadyhle na peci hnije jako na krmníku. Když se dá do něčeho, raděj bych ani neviděla: než se zvedne, než udělá krok, než hne

rukou...“ vypravovala, protahujíc slova a nemotorně obracejíc hranatá svá ramena se strany na stranu.

„Vždyť starý sám musil do lesa pro chrastí, a jemu poručil jámy kopati: ale to to, ani lopaty do ruky nevzal...“ (Na chvíli se zamlčela.) - „Zničil mne ubohou!“ zabědovala náhle, zalomivši rukama a s výhružným posuňkem blížíc se k synovi. - „Tvá vypasená tlama zpropadená, odpost' mi pán Bůh hříchy!...“

Opopvržlivě a spolu zoufale odvrátila se od něho, odplivla a znovu obrátivši se k pánovi, s týmž rozhorlením a se slzami v očích dále lomila rukama. „Vždyť jsem na vše samotna, živiteli. Muž můj je nemocen, stár, ba ani s ním nic není, a já jsem na vše sama jediná a jediná. I kámen se roztříští. Raději než umřítí, lehčeji by mi bylo, aspoň by byl rázem konec. Usoužil mne, podlec! Ty, otče náš! já už si nevím rady ani pomoci. Nevěsta práci podlehla a se mnou bude také tak.“

XI.

„Jak, zahynula?“ nedůvěřivě tázal se Něchljudov. „Udřela se, živiteli, jak je Bůh svatý! zahynula. Vzali jsme si ji předminulý rok z Baburyna,“ pokračovala, rázem měníc svůj zlobný výraz v plačtivý a žalostný; „nu, žena byla mladá, čiperná, tichá, můj drahý. Doma u otce, jako svobodné děvče, nouze nevidala, a když k nám se dostala, když naše hospodářství poznala - i na panštinu, i doma, i všude... Ona a já - jen my dvě byly. Což o mne? Já jsem žena přivyklá tomu, ona právě v těhotenství byla, otče ty náš, trápila se hořem, a k tomu nad sílu stále pracovala - nu, i strhlka se ubožátko. Letos, kolem sv. Petra, ještě na neštěstí hošíka porodila, ale chlebička nebylo, co přišlo, musili jísti otče ty můj, pak přišla pospěšná práce - i prsy jí zaschly. Děťátko to bylo první a ani kravičky jsme neměli, a také, jak to v našem selském životě chodí: ani není času cumlíčkem ho ukájeti; inu, víte, ženská hloupost, pořád víc a více se tím mořila, a když hošík zemřel, tu v tom zármutku bědovala, bědovala, naříkala, naříkala, a nouze a robota, čím dál, tím hůře jí bylo: tak ulehla v létě, dušinka moje, a kol Pokrova ubohá skonala. On jí dodal, bestie!“ znova se zoufalou zlostí obrátila se k synovi... „Co pak jsem tě prositi chtěla, vaše jasnosti,“ pokračovala po nedlouhém mlčení, ponižujíc hlavu a uklánějíc se.

„Co?“ tázal se roztržitě Něchljudov, ještě rozčilen její vypravováním.“

„Vždyť jest ještě mladý sedlák. Jakou práci možno však očekávati ode mne: dnes jsem živa, zítra umru. Jak mu bude bez ženy? Jaký ti to bude sedlák... Porad' nám nějak, otče ty náš.“

„To jest, ty ho chceš oženiti? Co? To je rozum!“

„Udělej božskou milost, vy jste náš otec i naše máti.“

I kývnula svému synu a s ním spolu vrhla se pánovi k nohám.

„Proč pak se k zemi skláníš?“ pravil Něchljudov mrzutě zdvíhaje ji za ramena. „Což to nemůžeš tak říci? Ty víš, že nemám takového něco rád. Ožeň si syna, prosím tě, budu velmi rád, když máš nevěstu vyhledanou.“

Stařena se zdvihla a jala se utírat rukávem suché oči. Davídka následoval jejího příkladu a protřev si oči opuchlé pěští, v tomtéž trpělivě pokorném postavení stál dále a naslouchal, co mluvila Arina.

„Nevěsty by byly, jak pak ne? Hle Vasjutka Michejkina, holka, jen co je pravda, jenom že bez tvé vůle nepůjde.“

„Což nesouhlasí?“

„Ne, živiteli, kdyby se jednalo o souhlas!“

„Nu tak co dělati? Přinutiti nemohu; hledejte si jinou: ne-li zde, tedy u cizích; já ji vykoupím, ale musí jíti dobrovolně, násilně vdáti ji za muže nelze. Ani zákona takového není, a je to také veliký hřích.“

„E - e - ech, živiteli! A je-li to lákavé, kdo zná naše hospodářství, naši bídu;... kterak by sem šla dobrovolně? Ani vojanda, ani té se nezachce takovou nouzi na se vzíti. Který pak sedlák dá k nám dceru do našeho statku? Kdyby si zoufal, neučiní toho. Vždyť jsme holá žebrota. Jednu, řeknou, beztoho už hladem umožili, tak právě povede se i mojím. Kdo pak ji sem provdá?“ doložila, nedůvěřivě kývajíc hlavou; „považ, vaše jasnosti.“

„Tak co pak já mohu udělati?“

„Porad' nám ty nějak, rodimý,“ opětovala přisvědčivě Arina, „co pak si máme počítí?“

„Ale čím pak vás mohu já obmyslit? Já rovně ž ničeho nemohu učiniti pro vás v tomto případě.“

„Kdož pak nám dá rady, jestli ne ty?“ řekla Arina, svěsivší hlavu a s výrazem žalostných rozpaků lomíc rukama.

„Vy jste chleba prosili, já tedy přikážu, aby vám byl vydán,“ řekl pán po nedlouhém pomlčení, po čas kterého Arina vzdychala a Davídka za ní. „Ale více ničeho nemohu učiniti.“

Něchljudov vyšel do předsíně. Máti i syn, klanějíce se, vyšli za pánem.

XII.

„O - och, opuštěnost moje!“ řekla Arina, těžce vzdychajíc.

Zastavila se a zlostně pohlédla na syna. Davídka se hned odvrátil a těžkopádně přepraviv přes práh svoji tlustou nohu v ohromné špinavé laptě, skryl se v protějších dveřích.

„Co s ním budu dělati, otče?“ pokračovala Arina, obracejíc se k pánovi. „Vždyť sám vidíš, jaký je? Vždyť není tak špatný sedlák, není opilec a je tiché povahy - ani kuřeti neublíží - hřích by bylo ho pomluviti; zlého na něho nic se neví, a už sám Bůh ví, co se s ním přihodilo, že se stal sám svým vlastním lupičem. Vždyť sám je tomu nerad. Věříš-li, báťuško, srdce mi krvácí, pohlížím-li na něho, jaké muky snáší. Vždyť at' už je jakýkoliv, pod svým srdcem jsem ho nosila; jest mi ho líto! ... Vždyť on není takový, aby proti mně, anebo otci, anebo vrchnosti něco vyváděl, jeť mužík bojácny jako malé dítě. Jak může zůstat vdovcem? Porad' ty nám, živiteli,“ opětovala, patrně přejíc si vyhladiti zlý dojem, jež její sváda mohla učiniti na pána... „Já, báťuško, vaše jasnosti,“ pokračovala důvěřivým šepotem: „i to myslila, i ono mi napadlo, ale nejde mi na rozum, proč jest takový. Nemůže ani jinak býti, než že mu udělali zlí lidé.“

Umlkla na chvíli.

„Kdyby jen se našel člověk, snad by ho vyléčil.“

„Jaký pak to nerozum povídáš, Arino! jak pak možno člověku udělati?“

„I, otče ty můj, tak udělají, že i na věky nečlověkem učiní! Málo-li zlých lidí na světě! Ze zlosti vezme hrst země ze stopy... anebo něco jiného... a na věky učiní nečlověkem; daleko-li kdo hříchu? Já si tak musím, nemám-li jít k starému Dundúkovi, co ve Vorobjevce žije; umí všelijaká zaříkání, i byliny zná, i od čar pomůže i křížovou vodu kape, tak nepomůže-li on?“ pravila žena, „možná že ho vyléčí.“

„Hle, bída a nevědomost!“ myslil si mladý statkář, smutně skloniv hlavu a stoupaje velkými kroky dolů vesnicí. „Co mám s ním dělati? Zůstatiti ho v tomto postavení nemohu; ani k vůli sobě, ani pro příklad jiným, ani k vůli jemu samému, - není možná,“ pravil sám k sobě, vypočítávaje na prstech tyto příčiny. „Já ho nemohu viděti v tomto stavu, ale jak ho vyvésti z něho? Zmařit' všecky moje nejkrásnější plány v hospodářství. Nechám-li si takové sedláky, moje sny se nesplní nikdy,“ pomyslí si, cítě nevrlost i zlost na sedláka, že kazí jeho plány. „Vывéztí jej do osad, jak praví Jakóv, když sám nechce, aby mu bylo dobře; aneb dáti ho odvést na vojnu? věru: alespoň se ho zbavím i ještě snad dostanu dobrého sedláka,“ tak rozvažoval. Přemýšlel o tom s potěšením; ale zároveň s tím jakési nejasné seznání pravilo mu, že myslí toliko jednostranně a že to není správné. Zastavil se. „Počkej, o čem pak přemýšlím,“ řekl sám sobě, „aha, za vojáka na osadu. Proč to? Jest dobrý člověk, lepší jiných, a ostatně, kdo ví proč. Dáti mu volnost?“ přemýšlel, rozkládaje si otázku již nikoliv tak jednostranně jako před tím - „to by bylo nespravedlivé, ba i nemožné.“ Ale najednou přišla mu myšlenka, která ho velmi potěšila; usmál se s výrazem člověka, jenž rozluštil těžkou hádanku. „Vezmu ho do dvora,“ řekl sám sobě; „sám budu dohlížeti za ním a mírností a napomínáním, výborem zaměstnání přiučím ho práci a polepší se.“

XIII.

„Tak i učiním,“ radostně a spokojeně řekl sám sobě Něchljudov, a vzpomněv, že měl ještě zajít k bohatému sedláku Dútlovu, zamířil k vysokému a prostornému domu, s dvěma komíny, stojícímu v středu vesnice. Přicházejí k němu, setkal se Něchljudov u sousedního domku s vysokou, neustrojenou ženou čtyřicetiletou, jež vyšla mu vstříc.

„Svátkem vítám, báťuško,“ řekla mu žena, a nijak se nerozpakujíc, postavila se vedle něho radostně se usmívajíc a uklánějíc.

„Pozdrav Bůh, kojná,“ odpovídal, „jak se máš? Hleď, jdu k tvému sousedu.“

„Tak tak, báťuško, vaše jasnosti, dobře, a copak, k nám se nebude líbit? Jak by tomu můj starý rád byl!“

„Proč pak ne, zajdu, pohovoříme si spolu. Jest to tvoje stavení?“

„Ano, právě to, báťuško.“

A kojná běžela napřed. Vešed v patách za ní do síně, usedl si Něchljudov na kadečku, vyndal a zapálil si papírosu.

„Je tam horko, tady si lépe posedíme, promluvíme,“ odpovídal na pozvání kojné, aby vešel do světnice. Byla to ještě statečná a hezká žena. V rysech její tváře a obzvláště ve velkých, černých očích byla veliká podobnost s tváří statkářovou. Složila ruce pod zástěrku a směle pohlížejíc na pána a bez přestání vrtíc hlavou, začala mluvit s ním.

„Což pak je, báťuško, proč pak líbíte k Dútlovu na návštěvu?“

„Chci, aby ode mne role pronajal třicet desetin a své hospodářství tam zavedl, a ještě aby les koupil, společně se mnou. Vždyť peníze má, co pak mu mají tak daremně ležet? Co tomu říkáš, kojná?“

„Což je o to? zajisté, báťuško, Dútlovi jsou lidé zámožní; v celé dědině bez mála první sedlák,“ odpovídala kojná, kývajíc hlavou. „Letos si sruhý dům ze svého lesa postavil, pánův neobtěžovali. Koná u nich, kromě hříbat a podrostků, šest trojek se sebere, a skotu, krav a ovec, když ženou je z pastvy a ženy vyjdou na ulici zaháněti je, to se jich u nich ve vratech tlačí, až hrůza; ba i včel má dvě stě špalků, ne-li víc. Je sedlák velice zámožný, i peníze musí mít.“

„A co myslíš, mnoho-li má peněz?“ zeptal se pán.

„Lidé povídají, ovšem lidé jsou zlí, že je starý zazobaný; nu, on o tom povídati nebude, ani synům nepoví, ale budou. Proč pak by se na les neodvážil? Bude se ovšem trochu báti, aby se nemluvilo po vsi o jeho penězích. Vždyť také před pěti lety se Škalíkem dvorníkem v dolině do luk něco vrazil, ale ošidil-li ho ten Škalík, aneb co se stalo - asi o tři sta rublů přišel starý; od té doby tím praštil. Ale jak nemají býti správnými, báťuško, vaše jasnosti!“ pokračovala kojná, „mají trojí náděl, rodina je velká, všichni jsou zrostlí, ba i starý ano - těžko vypověděti, co to za znamenitého hospodáře. Ve všem má báječné štěstí, že se lidé až diví; i v obilí, i v

koních, i ve skotu, i ve včelách i v dětech má štěstí. Teď je všechny oženil. Ostatním vybral ženy z nás a teď Iljušku se svobodnicí oženil, sám ji vykoupil. A vydařila se z ní také hodná žena.

„A žijou ve shodě?“ ptal se pán.

„Jak jest v domě řádná hlava, bude i shoda. Ač právě Dútlovy - víte, ženy jsou ženy; nevěsty se za peci pohádají, pokřičí, ale se starým všechny i synové ve shodě žijí.“ Kojná pomlčela chvíli.

„Teď prý chce starý nejstaršího syna Karpa postaviti za hospodáře v domě. Sestárnul prý už; já si vezmu na starost včely, říká. Nu, i Karp jest dobrý sedlák, sedlák pečlivý, ale starému se daleko nevyrovná co hospodář. Už ten rozum nemá!“

„Tedy se snad Karpovi zachce do pachtu a do lesa, co myslíš?“ řekl pán, chtěje od kojné zvědět vše, co věděla o svých sousedech.

„To sotva, báťuško,“ pokračovala kojná. „Starý synovi peněz neukázal. Dokud je sám živ a má peníze v ruce, to znamená, že v domě všechno jde po jeho rozumu; ale i oni zabývají se více povoznictvím.“

„A starý by nesouhlasil?“

„Bude se obávati.“

„Čehož pak by se obával?“

„Ale jak pak by, báťuško, sedlák svěřil se před pánem, že má peníze? Stane se něco, a přijde o všechny své peníze! Hle, spletl se s dvorníkem, a chybil také. Kdo pak se s ním souditi bude? Tak přišel o peníze; a se statkářem, to by si teprve dal, to by byl hned kvit.“

„Proto myslíš...“ řekl Něchljudov, červenaje se. - „S Bohem, kojná.“

„S pánem Bohem, báťuško, vaše jasnosti. Poníženě děkuju.“

XIV.

„Nejít-li raději domů?“ pomyslí si Něchljudov, přicházejí k vratům Dútlovým a cítí jakousi neurčitou tíseň a duševní únavu. Ale v tom vrzající otevřela se před ním nová tesaná vrata, a sličný, ruměný, bělovlasý hoch osmnáctiletý ve vozkovském oděvu, ukázal se ve vratech, veda za sebou trojku pevnonohých, ještě zpocených, kosmatých koní, a směle potřásaje bílými vlasy, poklonil se pánovi.

„Což, doma otec, Iljo?“ zeptal se Něchljudov.

„Na humně za dvorem,“ odpověděl hoch, vyváděje koně jednoho za druhým pootevřenými vraty.

„Ne, provedu svůj úmysl, předložím mu věc a učiním, co je v mých silách,“ pomyslí si Něchljudov, a vyčkav až koně projdou, vešel na prostorný dvůr Dútlova. Bylo viděti, že ze dvora nedávno byl vyvezen hnůj, země byla ještě černá, mastná, a místy, zvláště u vrat, válely se červené, odřené hadry. Na dvoře i pod vysokými kůlnami stálo v pořádku mnoho vozů, ruchadel, saní, špalků, kádí a všelikého selského náradí. Holubi se oštipovali a vrkali v chládku pod širokými, pevnými okapy; bylo cítit hnůj a dehet. V jednom koutě Karp a Ignat přikládali nový oplén pod veliký trojspřežní okovaný vůz. Všichni tři synové Dútlovi byli téměř stejné podoby. Nejmladší Ilja, jenž setkal se s Něchljudovem ve vratech, byl bezvousý, menší rostem, ruměnější a ustrojenější starších; druhý, Ignat, byl vyšší rostem, tmavší, měl špičatou bradku a ač měl taktéž boty, vozkovskou košili a klobouk z beráncí vlny, nevyhlížel přece tak svátečně, bezstarostně jako mladší bratr. Nejstarší, Karp, byl ještě vyšší rostem, měl na nohou lapy, šedivý kaftan a košili bez vyšívání klínů, měl rozložitou ryšavou bradu a vyhlížel nejen vážně, ale téměř zamračeně.

„Poroučíte poslati pro báťušku, vaše jasnosti?“ řekl, pokročiv vstříc pánovi a zlehka a neobratně se ukláněje.

„Ne, já sám zajdu k němu na humno, prohlédnu si jeho tamější zařízení; ale měl bych s tebou něco promluvit,“ řekl Něchljudov, odcházejí na druhou stranu dvora, aby Ignat nemohl uslyšet, co hodlal povědět Karpu.

Sebedůvěra a jistá hrdost patrná v celém chování obou mužiků, jakož i to, co mu řekla kojná, tak zarazilo mladého statkáře, že přicházelo mu za těžko promluvit s nimi o předsevzetí

svém. Cítil se jaksi vinným, i zdálo se mu, že snáze promluví s jedním bratrem tak, aby druhý neslyšel. Karp jakoby se divil, proč ho pán odvádí stranou, ale šel za ním.

„Co jsem chtěl říci,“ začal Něchljudov rozpačitě, „chtěl jsem se tě zeptati, kolik pak máte koní?“

„Pět trojek zapřaháme, hříbata máme také,“ zvolna odpovídal Karp, hladě si krk.

„Což bratří tvoji s poštou jezdívají?“

„Jezdíváme s poštou na třech trojkách. Iljuška bývá s povozy; právě se vrátil.“

„A vyplatí se vám to? Mnoho-li si tím vyděláte?“

„Jaký pak výdělek, vaše jasnosti? Nic, než že alespoň se přechováme s koňmi - i za to chvála Bohu.“

„Proč pak se tedy něčím jiným nezabýváte? Vždyť byste si mohli les koupiti anebo pole spachtovati.“

„Ono by se konečně, vaše jasnosti, i pole pronajmouti mohlo, kdyby bylo někde při ruce.“

„To vám chci právě nabídnouti. Než se s povozy plahočíte, jen abyste koně přechovali, pronajměte si raději třicet desetin pozemků ode mne. Celý klín, co je za Sapovým, vám přepustím, a zaveďte si větší hospodářství.“

A Něchljudov, zaujat svým plánem zříditi selskou farmu, jež nejednou sám sobě opětoval a o němž přemýšlel, už nevázl v řeči. I jal se sedláku vysvětlovati svůj záměr se selskou farmou. Karp naslouchal velmi pozorně slovům statkářovým.

„Jsme velmi povděčni vaší milosti,“ řekl, když Něchljudov, zamlčev se, pohleděl na něho, očekávaje odpovědi. „Zajisté, to by nic zlého nebylo. Pro sedláka je lépe pracovati o pozemcích, než s bičem jezdit. Našinec, když po cizích lidech chodí, všeliký národ vidí, zanedbá se. Nejlépe, když sedlák hledí si polí.“

„Tak co myslíš?“

„Dokud je báťuška živ, co pak bych já mohl mysliti, vaše jasnosti? Tu jeho vůle platí.“

„Doved' mne tedy na humno; promluvíím s ním.“

„Sem račte,“ řekl Karp, pomalu se bera ku zadní kůlně. Otevřel nizoukou lísku, jež vedla na humno, a vpustiv pána a zavř ev ji, odešel k Ignatovi a mlčky dal se do přerušené práce.

XV.

Něchljudov nahnuv se prošel nizoukou lískou z pod stínité kolny na humno za dvorem. Nevelká prostora ohrazená slamou a průsvitnými košinami, v níž souměrně stály deskami ukryté úly a poletovaly bzučivé zlaté včely, byla celá zaplavena palčivými, jasnými paprsky červnového slunce. Od dvířek vedla vyšlapaná pěšinka do středu ku dřevěnému sloupci, na němž stál folgový obrázek, ostře se leskna na slunci. Několik mladých lip, jež vypínaly ozdobně nad slaměnou střechu sousedního dvoru své košaté koruny do zvučného bzučení včel, sotva slyšitelné zachvívalo se temnozeleným, svěžím svým listím. Všechny stíny - jak od kryté ohrady, tak od lip a od úlů přikrytých deskami - padaly temně a krátce na drobnou kadeřavou trávu, jež prorážela mezi úly. Sehnutá, nevelká postava starého, s blýštící se na slunci, odkrytou, šedivou hlavou a pleší míhala se u dveří dřevěného mšeníku, krytého svěží slamou, stojícího mezi lipami. Stařec uslyšev vrznutí lísky, ohlédl se a otíraje cípem košile svůj zapoceny, opálený obličej a mírně, radostně se usmívaje, šel vstříc pánovi.

Ve včelíně bylo tak útulno, veselo, ticho, jasno; postava šedivého stař ečka s paprskovitými, hustými vráskami kolem očí, v jakýchsi širokých bašmakách obutých na bosou nohu, kolébajíc se, dobromyslně a spokojeně se usmívala. Stařec vítal pána ve svém výhradním panství, byl tak prostodušně laskav, že Něchljudov okamžitě zapomněl na tížící dojmy dnešního jitra, a jeho zamilovaná myšlénka živě se mu představila. Viděl už, jak všichni jeho sedláci jsou též tak zámožní, upřímní jako stař ec Dútlov, a všichni laskavě a radostně usmívali se na něho, proto že jemu jedinému děkovali své bohatství a štěstí.

„Neporoučíte síťku, vaše jasnosti? Teď je včela zlá, štípe,“ řekl stařec, snímaje ze zapažení medem páchnoucí, umouněný lněný míšek, přišitý k lýku a podávaje jej pánovi. Mne včela pozná, nebodne,“ dodal s jemným úsměvem, který téměř nezmizel s jeho příjemného, opáleného obličejem.

„To já jí také nepotřebuju. Což se už rojí?“ optal se Něchljudov, sám nevěda, že se také usmívá.

„Zdali se rojí, báťuško Mitryji Micolajeviči?“ odpovídal stařec, vyjadřuje jakousi zvláštní laskavost v tomto oslovení pána po jméně křestním i otcovském; „vždyť právě sotva snůšku začaly. Měli jsme letos jaro chladné, jak ráčíte znáti...“

„Tuhle jsem četl v knížce,“ začal Něchljudov, odháněje včelu, jež mu vletěla do vlasů a bzučela mu pod samým uchem, „že, když voština přímo stojí na latičkách, včely ranněji se rojí. Za tím účelem dělají takové úly z desek... vstavných...“

„Neračte se oháněti, rozzlobí se,“ řekl stařeček; „tu je síťka, neporoučíte, abych vám ji podal?“

Něchljudovovi bylo krušno, ale z jakési dětinské svévole nechtěl se k tomu přiznati, i odmítnuv ještě jednou síťku, jal se dále vypravovati stařečku o zařízení úlů, o němž četl v „Maison rustique“, a při kterémž, dle jeho mínění, musilo by se včel dvojnásobně rojiti; ale včela dala mu žihadlo do krku, zarazil se a spletl se uprostřed výkladu.

„To je pravda, báťuško Mitryji Micolajeviči,“ řekl stařec, s otcovskou přízní pohlížeje na pána, „zajisté, že to v knížce napsáno. Ale možná též, že je to tak špatně napsáno. a kdyby se tak udělalo, jak se píše, pak bychom se snad zasmáli. I to se stává! Jak pak možná včelu učiti, kde si má voštinu připevňovati? Vždyť včela sama někdy příčně, někdy rovně v úli si vede. Račte se jen podívati,“ dodal, odklopuje jeden z nejbližších špalků a pohlížeje do otvoru pokrytého bzučícími, chumelícími se včelami po křivých voštinách: „hle, toto je mladý úl - je viděti, jak královna v čele sedí, - a voštinu i napříč i rovně řídí, jak se jí to po špalku lépe hodí,“ vykládal stařec, zřejmě zaujat svým zamilovaným předmětem a nepozoruje nesnáze pánovy; „nyní právě přicházejí s obnožkou, dnes je den teplý, vše je viděti,“ dodal, zavíraje opět úl, přidržuje klúckem lezoucí včely, a pak odhrnuje hrubou dlaní několik včel s vráskovitého týlu. Včely ho neštíply, zato Něchljudov už ledva mohl odolati touze utéci ze včelína: včely daly mu už tři žihadla a bzučely ze všech stran kolem jeho hlavy a šíje.

„A máš mnoho špalků?“ ptal se ustupuje k lísce.

„Co Bůh nadělil,“ odpověděl Dútlov usmívaje se, „to počítati netřeba, báťuško; včela to nemá ráda. Vidíte, vaše jasnosti, já jsem chtěl poprositi vaši milost,“ opkračoval, ukazuje na slabší úly, jež stály u zapažení, „Osip, muž kojné - kdybyste mu zakázali, v jedné vesnici a tak si špatně počínati jako soused, ne, to není hezké.“

„Co pak dělá?... Ach, přece jen mne poštípalý!“ odpovídal statkář, chytaje se už závorcky u lísky.

„Inu, rok co rok mi pouští včely na mé mladé. Mohly by sesílití, ale tak jim jeho včely voštinu vytahají, ba také je hubí, pravil stařec, nepozoruje, že se pán ošívý a kříví obličej.

„Dobře, později, hned...“ promluvil Něchljudov, a nejsa s to už déle vydržeti, oháněl se oběma rukama a cvalem vyběhl z lísky.

„Hlinou potřítí, není to nic,“ řekl stařec, vycházeje na dvůr v zápětí za pánem. Něchljudov potřel si hlinou místo, kde byl štípnut; červenaje se, rychle se ohlédl na Karpa a Ignata, kteří se nedívali na něho, a zlostně se zamračil.

XVI.

„Co jsem chtěl ohledně hochů poprositi vaší jasnost,“ řekl stařec, jakoby, aneb skutečně nepozoruje hrozný pohled statkářův.

„Co?“

„A víte, koníčky, sláva Bohu, jsme se vším v pořádku a podruha také máme, tak panštinu nezanedbáme. Tak což? aby milost vaše ráčila děti za obrok dovoliti, že by Iljuška s Ignatem jeli na třech trojkách na celé léto, snad by i něco vydělali.“

„Co jsem chtěl ohledně hochů poprositi vaší jasnost,“ řekl stařec, jakoby, aneb skutečně nepozoruje hrozný pohled statkářův.

„Co?“

„A víte, koníčky, sláva Bohu, jsme se vším v pořádku a podruha také máme, tak panštinu nezanedbáme. Tak což? aby milost vaše ráčila děti za obrok dovoliti, že by Iljuška s Ignatem jeli na třech trojkách na celé léto, snad by i něco vydělali.“

„Kam pak pojedou?“

„Inu, jak přijde,“ vmísil se do řeči Iljuška, který, přivázav koně pod kůlnou, právě přistoupil k otci. „Radminských hoši jeli s osmi trojkami do Romenu a nejen že vyšli, ale i po třech desítkách na trojku prý domů přivezli; a i do Oděstu - moc prý se neutratí.“

„Ano, o tom právě chtěl jsem i já s tebou promluvit,“ řekl pán obraceje se k starci a přeje si přivést ho rychleji k rozmluvě o farmě. „Řekni mi, prosím tě, což snad je výhodněji jezdit na výdělek, než se zabývat doma polařením?“

„Jak by nebylo výhodněji, vaše jasnosti!“ opět vmísil se Ilja, směle odhodiv vlasy nazpět, „doma ani nemáme čím krmit koně.“

„Nu, a kolik vyděláš za léto?“

„A letos z jara - ke všemu byla píce drahá, jeli jsme do Kijeva s towarem, v Kursku jsme opět do Moskvy kroupy naložili, a nejen že jsme se sami uživil, i koně byli syti, ještě i patnáct rublů peněz jsem přivezl.“

„To není nic zlého, zabývat se poctivou prací, buď si už jakákoli,“ řekl pán, znova obraceje se ke starci, „ale mně se zdá, že by se dalo jiné zaměstnání najít; a pak je to s tím jezděním tak, že takový mladý hoch zajede všude, vidí všelijaký lid, může se rozličným nezpůsobům přiučít,“ dodal, opětuje slova Karpova.

„Čím pak se bude zabývat našinec, sedlák, když ne dovozem?“ namítl stařec se svým krotkým úsměvem. „Jedeš-li šťastně - i sám jsi syt, i koně jsou syti; a co se týče nezpůsobů, oni mi už, chvále Bohu, nejedou první rok, vždyť i já jsem jezdíval, a špatného od nikoho nic neviděl, jen dobré.“

„Snad byste se trochu něčím jiným mohli zabývat doma, a je toho dosti: poloností, lukami...“

„Jak pak to možno, vaše jasnosti!“ vskočil mu živě do řeči Iljuška, „my se už s tím narodili, všechny ty pořádky jsou nám známy, práce to pro nás vhodná, ta nejmilejší práce, vaše jasnosti, když můžeme s řadou jeti! A což, vaše jasnosti, prosím, počtete nás do světnice, nebude se líbit? V naší nové jizbě ještě neráčil jste býti,“ řekl stařec, nisko ze ukláněje a pokynuv mrknutím synovi.

Iljuška cvalem běžel do světnice a v zápětí za ním, spolu se starcem, vešel Něchljudov.

XVII.

Vešel do světnice, stařec se ještě jednou poklonil, otřel cípem haleny lavici v předním rohu stojící a s úsměvem se otázal:

„Čím bych směl uctít, vaše jasnosti?“

Světnice byla bílá s komínem, prostorná, s policemi i nary. Čerstvá osyková břevna, mezi nimiž viděti bylo nedávno uvadší mech, ještě nepočernala; nové lavice i police neohladily se ještě, ani podlaha nebyla ještě ušlapaná. Mladá, suchá, selská žena, s podlouhlým zádumčivým obličejem, žena Iljova, seděla na narech a houpala nohou kolébku, visící na dlouhé tyči u stropu. V kolébce, sotva dýchaje a zakryv si očka, roztažen dřímal kojeneček; druhá, statná, červenolící žena, hospodyně Karpova, vyhrnuvši výše lokte silné, až na zápěstí opálené ruce, třela před kamny česnek v dřevěné míse. Ďoubkovitá, těhotná žena, zakrývající se rukávem, stála u kamen. Ve světnici kromě slunečního vedra bylo horko z kamen, a silně vonělo sotva jen dopečeným chlebem. S palandy se zvědavostí pohlížely dolů na pána bělovlasé hlavičky dvou chlapečků a děvčátka, jež uvelebily se tam, očekávající oběd.

Něchljudova těšilo, že viděl tuto hojnost a spokojenost, ale zároveň pociťoval jaksi rozpaky před ženami a dětmi, které všechny pohlžely na něj. Zardívaje se, usedl si na lavici.

„Dej mi kousek teplého chleba, já ho rád,“ řekl a začervenal se ještě více.

Karpova hospodyně ukrojila větší kousek chleba a na talířku podala ho pánovi. Něchljudov mlčel, nevěda, co by řekl; ženy také mlčely, stařec krotce se usmíval.

„Avšak proč se stydím? jako bych se byl provinil v něčem,“ pomyslil si Něchljudov, „proč pak bych neudělal návrh o farmě? Jaká hloupost!“ Avšak přece jen mlčel.

„A což, báťuško, Mitryji Mikolajeviči, jak pak poručíte ohledně hochů?“ řekl stařec.

„A já bych ti radil, abys je vůbec nepouštěl, ale našel jim zde práci,“ sebrav najednou ducha, řekl Něchljudov. „Víš-li pak, co jsem pro tebe vymyslel: kup ty se mnou do polovice háj v komořském lese a ještě k tomu pozemky...“

„Jak pak, vaše jasnosti, za jaké pak peníze budu kupovati?“ přerušil pána.

„Vždyť to neveliký háj, za dvě stě rublů,“ podotkl Něchljudov.

Stařec se hněvivě usmál. „Dobrá, kdyby byly, proč pak bych nekoupil,“ řekl.

„Snad už ani těch peněz nemáš?“ řekl pán s výčítkou.

„Ach, báťuško, vaše jasnosti!“ odpověděl žalostivým hlasem stařec, ohlížeje se ke dveřím; „sotva že rodinu užíváme, kam pak nám kupovati les.“

„Vždyť peněz máš, k čemu ti mají ležeti?“ naléhal Něchljudov.

Stařec upadl najednou do silného rozčilení; oči jeho se zablýskaly, rameny to počalo trhati.

„Možná, že to tak zlí lidé o mně řekli,“ promluvil chvějícím se hlasem; „ale, věřte Bohu,“ pravil, horle vždy více a obraceje oči k ikoně: „že ať hned oslepnu, najde-li se u mne co kromě patnácti rublů, které Iljuška přivezl, i těmi podušné zaplatím - vy sám ráčíte znáti: světnici jsme postavili...“

„Nu dobře, dobře!“ řekl pán vstávaje s lávky. „S Bohem buďte společně.“

XVIII.

„Bože můj! Bože můj!“ myslil si Něchljudov, velkými kroky ubíraje se domů po stinných alejích hustého sadu a roztržitě otrháváje listí a větve, jež namanuly se mu po cestě; „nebyly-li hlouposti všechny sny o účelu a povinnostech mého života? Proč pak jest mi tak těžce, žalně, jako bych byl nespokojen sám s sebou, kdežto jsem si maloval, že nalezna jednou tuto cestu, ustavičně budu zakoušeti tu plnost mravně uspokojeného pocitu, jakýž jsem zkusil tehda, když mi poprvé napadly tyto myšlénky? A s neobyčejnou živostí a jasností přenesl se obrazotvorností o rok zpátky, k onomu šťastnému okamžiku...“

Časně ráno vstal dříve všech v domě a trapně rozčilen jakýmsi utajeným, nevýslovným nepokojem jinošství, bez cíle vyšel do sadu, odtamtud do lesa a uprostřed červnové, silné, šťavnaté, avšak klidné přírody dlouho chodil samotén, bez jakékoliv myšlénky, souže se překypováním jakéhosi pocitu a nenalézaje proň výrazu. Se vší půvabností neznámého tu jinošská fantasie jeho vykouznila mu rozkošný obraz ženy, a jemu se zdálo, že to je ona nevyslovená touha. Avšak jakýsi jiný, vyšší pocit pravil mu: **není to to**, nutil ho hledati něco jiného. Tu nezkušený, ohnivý rozum jeho povznášeje se vždy výš a výš, v sféru nadzemskou, odhaloval, jak se mu zdálo, zákony bytí, a s hrdou slastí setrval při těchto myšlénkách. Avšak znova vyšší pocit pravil mu: **není to to** a znova nutilo jej to hledati a rozčilovati se. Bez myšlénky a přání, jak to vždy bývá, lehl si na znak pod stromem a jal se pohlížeti na průzračná ranní oblaka, jež probíhala nad ním po hlubokém, nekonečném nebi. Náhle, bez všeliké příčiny, vyhrkly mu slzy z očí, a Bůh ví, jakým způsobem, přišla mu jasná myšlénka,

jež naplnila celou jeho duši, po níž sáhl s rozkoší - myšlénka, že láska a dobro jesti' pravdou a štěstím a jedinou pravdou a jediným možným štěstím na světě. Vyšší pocit nepravil **není to to**; Něchljudov vstal a začal zkoumati tuto myšlénku.

„Tak jest, tak, ano!“ pravil si nadšeně, srovnávaje všechny předešlé náhledy, všechny zjevy života s nově objevenou - jak se mu zdálo - úplně novou pravdou. „Jaká hloupost bylo všechno, co jsem znal, čemu jsem věřil a co jsem miloval,“ pravil sám sobě: „láska, sebezapření - toť jediné to pravdivé, nezávislé os náhody štěstí!“ tvrdil, usmívaje se a máchaje rukama. Se všech stran srovnával tuto myšlénku s životem a nalézaje její potvrzení i v životě, i v tom vnitřním hlase, jenž mu pravil, že to jest - **to**, zakoušel nový pocit radostného rozčilení a nadšení. „I tak povinen jsem činiti dobré, abych byl šťasten,“ myslil si a celá budoucnost jeho už nikoliv odtaženě, ale ve zjevech, ve formě statkářského života, živě stála před ním.

Viděl před sebou ohromnou dráhu po celý život, který posvětili dobru, a v kterém, následovně, bude šťasten. Jemu není zapotřebí hledati obor činnosti - jest mu vymezen - on má přímou povinnost - má sedláky... a jakou úlevu poskytuje, a jak vděčná jest práce, jež mu nastává: „účinkovati na tuto prostou, vnímavou, neporušenou třídu národa, zbaviti ji od bídy, dáti jí spokojenost, zaopatřiti vzdělání, jehož na štěstí mně se dostalo, napraviti jejich chyby, zrozené z nevědomosti a pověry, rozvíti jejich mravnost, přiměti je milovati dobré... Jaká stkvělá, šťastná budoucnost! A za vše to já, který budu to dělati pro své vlastní štěstí - budu se těšiti vděčností jejich, budu viděti, jak s každým dnem dál a dál kráčím k vytčenému cíli. Luzná budoucnost! Jak pak jsem jen to mohl dříve neviděti?“

„A kromě toho,“ rozjímal současně dále: „kdo pak mně brání, abych se sám nestal šťastným v lásce k ženě, v blahu rodinného života?“ A mladická fantasie nakreslila mu ještě více okouzlující budoucnost. „Já a žena, již miluji tak, jak nikdo nikdy nikoho nemiloval na světě - my neustále budeme žíti uprostřed této klidné, poetické vesnické přírody, s dětmi, možná se stařenkou-tetkou; mezi námi bude vzájemná láska, láska k dětem, a my oba váme, že jest naším určením - dobro. Pomáháme si na vzájem na dráze k tomuto cíli. Já dělám povšechné dispoice, poskytuji všem spravedlivou pomoc, zařídím farmu, úsporné pokladny, řemeslné dílny, a ona, s hezoučkou hlavinkou, v prostém, bálém rouchu, nadzvedajíc je nad sličnou nožkou, jde blátivou cestou do selské školy, do nemocnice, k nešťastnému sedláku, jenž by po spravedlnosti nezasluhoval pomoci, a všude těší, pomáhá... Děti, starci, ženy zbožňují ji a pohlížejí na ni jako na nějakého anděla, na prozřetelnost. Potom se vrací a tají přede mnou, že

šla k nešťastnému mužíku a dala mu peněz, ale já vím všechno a pevně ji objímám a mocně a něžně líbám její rozkošné oči, stydlivě zardívající se líce a usmívající se ruměnné rty...“

XIX.

„Kde jsou ty přeludy?“ dumal teď jinoch, po svých návštěvách, přicházeje domů; „hle, už přes rok tomu, co hledám štěstí na této dráze, a což pak jsem našel? Pravda, někdy cítím, že mohu být spokojen sám se sebou; ale je to jakási suchá, rozumná spokojenost. Ba věru, jsem zkrátka nespokojen s sebou! Jsem nespokojen proto, že zde nepoznávám štěstí, a toužím, náruživě toužím po štěstí. Nezažil jsem rozkoše, už jsem odřízl od sebe vše, co ji poskytuje, Proč? A zač? Komu se tím ulehčilo? Pravdu psala tetka, že lehčí jest samu najít štěstí, než dáti ho jiným. Snad se stali bohatšími moji mužici? Vzdělali se anebo rozvili se mravně? Nikterak. Jim není lépe, a moje postavení každým dnem stává se obtížnějším. Kdybych viděl úspěch ve svém předsevzetí, kdybych viděl vděku... ale ne, vidím zakořeněné zlozvyky, špatnost, nedůvěru, malomocnost. Darmo utrácím nejlepší dny života,“ pomyslí si, a vzpomněl si tu, že sousedé, jak slyšel od kojné, říkali, že „mléko po bradě mu teče, že z peněz v kanceláři nic už nezbylo; že vymyšlený jím nový mláticí stroj ku všeobecnému smíchu sedláků jen hvízdal, ale nic nemlátí, když ho poprvé před mnohočetným obecnstvem do pohybu přivedli ve stodole; že se dne na den mu jest očekávat, až přijedou od zemského soudu, aby sepsali jeho jmění, které prodlužil, dav se strhnouti rozličnými novými hospodářskými podniky“. A najednou, také tak živě jako před tím, měl před zraky opět jako dříve vesnickou procházku lesem a blouznění o statkářském životě, taktéž živě viděl svůj moskevský studentský pokojík, v němž pozdě do noci sedí při jedné svíci, se svým soudruhem, zbožňovaným šestnáctiletým přítelem. Pět hodin za sebou čítávali a opakovali jakési nechutné přednášky z občanského práva a ukončivše je, opslali pro večeři, složili se na láhev šampaňského i rozhovořili se o budoucnosti, jež je očekává. Jak docela jináče vypadala budoucnost v očích mladého studenta! Tehdáž budoucnost byla plna radosti, rozmanité činnosti, lesku, úspěchů a (beze vší pochyby) dovede je oba k nejlepšímu, jak se jim tehda zdálo, statku ve světě - ku slávě.

„On už kráčí, a bystře kráčí po té dráze,“ myslil si Něchljudov o svém příteli, „a já...“ Ale tou dobou už přicházel ke schodišti domu, u něhož stálo asi deset lidí, mužíků i dvorní čeledi, s rozličnými prosbami očekávající pána, i nucen byl od myšlének svých obrátiti se ke skutečnosti.

Tu byla i otrhaná, potlučená a zkrvavená selka, která plačíc žalovala na testě, jako by ji chtěl zabít; tu byli dva bratři, kteří už druhý rok dělili mezi sebou své selské hospodářství a se zarputilou zlobou pohlíželi na sebe; tu byl i neoholený šedivý čeledín ze dvora, jemuž se od pití ruce tř ásly, kteréhož syn, zahradník, přivedl k pánovi, stěžuje si na jeho nepořádný život; tu byl mužík, jenž vyhnal svou ženu z domu proto, že po celé jaro nic nedělala; tu byla i ta nemocná žena, jeho manželka, kteráž, vzlykajíc a ničeho nemluvíc, seděla na trávě u schodů, ukazovala svoji zapálenou, jakýmsi zabláceným hadrem nedbale obvázanou, zapuchlou nohu.

Něchljudov vyslechl všechny prosby a žaloby, a poradiv jedném, vyslechnuv druhé a slibiv třetím, odešel do své komnaty zmítán jakýmsi neurčitými pocity únavy, studu, slabosti a lítosti.

XX.

V neveliké komnatě, kterou obýval Něchljudov, stála stará, kožená pohovka, obitá měděnými cvočky; několik právě takových křesel; rozkývaný, starodávný hrací stůl, vykládaný, s jamkami, a měděnou kovanou ovrubou, poházený papíry; dále starodávný, žlutý, otevřený anglický klavír, s ošoupanými, zohybanými, uzounkými klávesy. Mezi okny viselo větší zrcadlo, v starém, pozlaceném vyřezávaném rámeč. Na podlaze, kolem stolu ležely hromady papírů, knih a účtův. Vůbec celá komnata poskytovala pohled neladu a nepořádku. A tento křiklavý nepořádek tvořil ostrou protivu s úzkostlivým staropanským zařízením ostatních komnat velkého domu. Něchljudov, vešel do komnaty, hněvivě pračtil kloboukem na stůl a usedl na stolicí stojící před klavírem, položiv nohu na nohu a svěsiv hlavu.

„Což, posnídáte, vaše jasnosti?“ řekla vešedší vysoká, suchá, vráskovitá stařena v čepci, větším šátku a kartounovém oděvu.

Něchljudov se ohlédl na ni a pomlčel nemnoho, jako by si vzpomínal.

„Ne, nechce se mi, chůvo,“ řekl a znova se zamyslil.

Chůva rozhorleně pohodila na něho hlavou a vzdychla: „Ech, bátuško, Dmitriji Nikolajeviči, co pak vás trápí? Není tak zle, všechno přejde - ej Bože...“

„Vždyť ani mne nic netrápí! Odkud pak jsi to vzala, mátuško Malaňo Finogenovno?“ odpovídal Něchljudov, snaže se usmáti se.

„Jak pak se netrápíte, snad nevidím?“ začala s ohněm hovořiti chůva; „celičký boží den sám samotinký. A všechno si k srdci připouštíte; o všechno se sám staráte, už téměř ani nejíte. Snad je to rozum? Kdybyste si alespoň do města zajeli anebo k sousedům, což to kdy někdo viděl? Ve vašich mladých letech takto se pro všechno soužití! Odpuť mi, báťuško, já si sednu,“ pokračovala, usedajíc u dveří, „vžsyt' jste si je už tak navykl, že už nikdo se nebojí. Či snad tak páni dělají? Nic dobrého z toho nekouká; jenom sebe hubíš a lid se kazí. Víš, jaký je náš lid: on to nepocítí, věru. Kdybys aspoň k tetičce zajel: pravdu psala...“ přemlouvala ho chůva.

Něchljudovu začalo být smutněji a smutněji. Pravá ruka jeho, opíravší se na koleně, matně dotkla se klávesů. Zavzněl jakýsi akkord, druhý, třetí... Něchljudov nahnul se blíž, vyndal z kapsy druhou ruku a jal se hráti. Akkordy, které bral, byly tu a tam improvisací, ba také ne docela pravidelny, často byly obyčejné do všednosti a nesvědčily o nějakém hudebním talentu, ale Něchljudovu působilo toto zaměstnání jakousi neurčitou, bolnou rozkoš. po každém střídání akkordů s tlukoucím srdcem očekával, co z něho vyjde, a když akkord vyzněl, smutně doplňoval obrazotvorností to, co scházelo. Jemu se zdálo, že slyší sta melodií: i chor, i orchestr, provázející jeho hru. Hlavní však požitek poskytovala mu usilovná činnost fantazie, jež nesouvisle a přervaně sice, ale s ohromující přesností předváděla mu v tu chvíli nejrůznější, spletené a nehezské obrazy a skupiny z minulosti i budoucnosti. To vidí opuchlou postavu Davídky-Bělého, jenž ustrašeně přimhuřuje bílé řasy při pohledu na černé, žilnaté pěsti své matky, jeho okrouhlá záda a ohromné ruce, pokryté bílými chloupky, jenž jen snášením a odevzdaností osudu odpovídá na týrání a nouzi. To vidí statnou kojnu, jež stala se smělou mezi panskou čeledí, a zdá se mu - ani neví proč - jak chodí po vsích a povídá sedlákům, že před statkáři třeba peníze uschovati, a bezděky si opakuje: „ba, před statkáři třeba peníze uschovati.“ Tu se mu najednou kmitne rusá hlavinka jeho budoucí ženy, tonoucí v slzách a v hlubokém hoři se klonící k němu na prsa. Tu vidí dobré, modré oči Čurísovy, něžně pohlížející na jediného břichatého synáčka. Ba, on v něm, kromě syna, vidí pomocníka a spasitele. „Hle, to je láska!“ šepce si Něchljudov. Potom vzpomene si na mateř Juchvankovu vzpomíná si na výraz utrpení, zřikání se a odpuštění, který - nehledě na trčící zub a škaredé rysy - zpozoroval na starém obličejí její. „Možná, za sedmdesáte let její života já první to zpozoroval,“ myslí si a šepce: „Divná věc!“ nevědomky probíraje klávesy a dále pohřžuje se do zvuků hry. Potom si živě připomíná svůj útěk z včelína a výraz tváří Ignata i Karpa, kterým zřejmě bylo do smíchu, avšak dělali, jako by se na něho ani nedívali. Červená se a nevolně ohlíží s ena chůvu, která si dále sedí u dvěří, a mlčíc upřeně hledí na něj, ob čas pokyvujíc šedivou hlavou. Pak najednou vidí trojku upocených koní a krásnou , silnou

postavu Iljuškova, se světlými kadeřemi, vesele zářícíma, úzkýma, modrýma očima, svěžím ruměncem a světlým vouskem, jen jen co začínajícím pokrývat jeho ret a bradu. Vzpomíná si, jak se bál Iljuška, že by jej nepustili na cesty, a jak vše se zastával o to milé mu zaměstnání, i vidí šeré, ranní mlhavé jitro, kluzkou carskou silnici a dlouhý řad vysoko naložených a rohožemi pokrytých trojkových vozů s velkými, černými písmeny, Tlustonozí, sytí koně, chrastící rolničkami, prohybující hřbet a natahující postranky, družně táhnou do vrchu namáhavě, zachytávající se dlouhými podkovami po kluzké cestě. Vstříc vozům, s vrchu rychle běží pošta, zvoníc zvonečky, které ozývají se daleko po mohutném lese, jenž táhne se z obou stran silnice.

„A-a-aj!“ zvučným chlapeckým hlasem křičí přední vozka s přaskou na klobouku z beráncí vlny, zdvihaje bič nad hlavou.

U předního kola prvního vozu vykračuje těžce v ohromných botách Karp se svou ryšavou bradou a zasmušilým pohledem. Na druhém voze vykukuje krásná hlava Iljuškova, který, pod rohoží v předu, zahřál se takřka k ranní zori. Tři trojky, naložené bednami, přejely za skřípání kol, cinkání zvonků a křiku; Iljuška znova schovává svoji krásnou hlavu pod rohoží a usíná. Nadešel už jasný, teplý večer. Před unavenými, nakupivšími se u zájezdního hostince trojkami skřípají prkenná vrata, a vysoké, rohožné vozy jeden za druhým, drnčíce po pražci ve vratech, skrývají se pod prostornými kolnami. Iljuška vesele se pozdravuje s bělolící, širokoprsou hospodyní, která se vpytává: „Zdaleka-li? a mnoho-li večereti budou?“ se zalíbením pohlížejíc na hezkého hochu svýma blýskavýma, sladkýma očima. Hle, opatřiv koně, jde do parné, lidem nabitě světnice, pokřičuje se, sedne si k plné dřevěné míse, veda veselou řeč s hospodyní a se soudruhy. A hle, i nocleh jeho je pod jasným, hvězdným nebem, na němž je viděti z pod kolny, na voňavém seně, u koní, které přešlapující a chroumající, probírají píci v dřevěných jeslích. Popošel k senu, obrátil se k východu a třicetkrát po sobě pokřičovav svoji širokou, silnou hrud' a pohodiv světlými vlasy, odřikával: „Otče náš“ a dvacetkrát „Hospodine pomiluj“, a zachouliv hlavu do houně, usíná zdravým, bezstarostným snem silného, zdravého člověka. A hle, vidí ve snu města: Kijev s řeholníky a zástupy poutníků, Řomen s kupci a tovary, město Oděst a daleké černé moře s bílými plachtami, a město Cařihrad se zlatými domy a běloprsými, černobrvými Turkyněmi, kamž letí, vznášeje se na jakýchsi neviditelných křídlech. Volně a lehce letí vždy výš i dál i vidí dole zlatá města, ve skvělé záři modravé nebe s čistými hvězdami, i sinné moře s bílými plachtami a sladce se mu letí a vesele vždy dál a dál...

„Krásně!“ šepce si Něchljudov, a myšlénka: proč není Iljuškou, ho též napadá.